

พื้นที่ชีวิตแรงงานข้ามชาติไทใหญ่: การสร้างตัวตนและความเป็นพลเมือง ในพื้นที่วัฒนธรรม¹

(Livelihood of Tai cross-border migrants: construction
of identities and citizenship in cultural space)

อานันท์ กาญจนพันธุ์²

Anan Ganjanapan

ชัยพงษ์ สำเนียง³

Chaipong Samnieng

บทคัดย่อ

แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่มักจะตกอยู่ในสภาพเหมือนคนไร้ตัวตนหรือมนุษย์ล่องหน การเป็นแรงงานระดับล่าง และมีสถานะเป็นเพียงคนไร้รัฐ ทำให้ชีวิตการทำงานก็ต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่างๆ มากมาย และไม่สามารถที่จะแสดงตัวตนในสังคมได้ เพราะถูกมองว่ามีฐานะเป็นเพียงทรัพยากรทางเศรษฐกิจเท่านั้น

การเข้าร่วมในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาตินั้น ก็เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ด้วยการสร้างตัวตนของพวกเขาขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะการโต้ตอบความหมายของความเป็นพลเมืองเชิงเดี่ยวที่ตายตัว ผ่านการช่วงชิงความหมายต่างๆ การใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อช่วงชิงความหมาย เพื่อแทนที่การถูกจองจำอยู่แต่ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจเท่านั้น นำไปสู่การปรับเปลี่ยนและสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่ จนช่วยให้พวกเขาสามารถต่อรองความเป็นพลเมืองเชิงซ้อนที่หลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้น

คำสำคัญ: แรงงานข้ามชาติ, แรงงานระดับล่าง, มนุษย์ล่องหน, พลเมือง, พื้นที่วัฒนธรรม

Abstract

Tai migrant workers are likely to be under a precarious living condition wherein they are deemed invisible people and bare life. Likewise, being low-wage labour coupling with their status as the stateless, have exacerbated their working condition wherein they are exposed to various risks. Moreover, they cannot express their existence in a society because they are only considered as economic resource.

The objectives of participating in cultural space of migrant workers is to change their identity through reconstructing their new identity, especially via resistance against a single rigid definition of citizenship by contesting meaning. By doing so, rather than being confined to only economic space, those migrants can adjust and construct their new identity which enable them to negotiate with the existing definition of citizenship and substitute with a new definition which is more complex and flexible.

Keywords: Migrant Workers, Low-wage Labour, Invisible People, Citizen, Cultural space

บทนำ

ไทใหญ่ หรือ ไต คือ กลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท-กะได ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขนาดใหญ่อันดับสองของพม่า อยู่ในเขตพม่า ตอนใต้ของจีน และภาคเหนือของประเทศไทย ในพม่าชาวไทใหญ่อาศัยอยู่ในรัฐฉาน (SHAN STATE) มีประชากรประมาณ 3 หรือ 4 ล้านคน (ดูเพิ่มใน เรณู, 2550; นันทสิงห์, 2540; สมพงศ์, 2544) และมีไทใหญ่หลายแสนคนได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย (อานันท์ และชัยพงษ์, 2557)

ชาวไทใหญ่ หรือ ฉาน บางกลุ่มต้องการอิสระจากการปกครองของรัฐบาลพม่า จึงจับอาวุธขึ้นต่อสู้ ด้วยความไม่สงบในพม่าทำให้ชาวไทใหญ่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย ผ่านทางอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่เมาะ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ (อัมพร, 2558) แต่รัฐยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนกับประชากรเหล่านี้ ไม่มีการกำหนดให้ไทใหญ่กลุ่มนี้เป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งในประเทศไทย และไม่ยอมรับให้คนกลุ่มนี้เป็นชาวไทย รวมทั้งไม่ยอมรับว่ากลุ่มไทใหญ่เป็นผู้ลี้ภัยจากรัฐไทใหญ่ที่ต้องช่วยเหลือตามหลักมนุษยธรรมเพื่อรอการส่งกลับประเทศเมื่อสถานการณ์ภายในประเทศมีความปลอดภัย เมื่อรัฐไม่จัดพื้นที่พักพิงชั่วคราวไว้รองรับที่ชายแดน ทำให้ชาวไทใหญ่จำนวนมากเข้ามาทำงานในตัวเมือง (อานันท์ และชัยพงษ์, 2557)

การที่แรงงานข้ามชาติไทใหญ่ได้อพยพเข้ามาสู่พื้นที่ของประเทศไทย ภายใต้สถานะของคนไร้รัฐ พวกเขาจึงมีสภาพเหมือนหนึ่งเป็นคนไร้ตัวตน ที่มักจะถูกละเลยความเป็นคน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นมนุษย์ล่องหน เพราะมักจะถูกจัดให้เป็นเพียงทรัพยากรทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น จนทำให้พวกเขาไม่สามารถที่จะต่อรองกับรัฐ นายจ้าง หรือองค์กรต่าง ๆ ได้มากนัก แต่แทนที่พวกเขาจะยอมจำนน และถูกจองจำอยู่แต่เพียงในพื้นที่ทางเศรษฐกิจเท่านั้น ชาวไทใหญ่เหล่านี้กลับพยายามดิ้นรนต่อสู้ในชีวิตประจำวัน ด้วยการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อให้พวกเขามีชีวิตวัฒนธรรม และสามารถอยู่รอดด้วยตนเอง ส่วนใหญ่พวกเขาจะอาศัยการที่เคยมีวัฒนธรรมร่วมใกล้เคียงกัน ในด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อในเรื่องพระมหากษัตริย์ มาเป็นพื้นฐานในการสร้างตัวตน และปรับเปลี่ยนความเป็นพลเมือง เพื่อผ่านเข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย

การที่แรงงานข้ามชาติไทใหญ่ถูกจัดให้เป็นเพียงทรัพยากรทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น จากการเป็นเพียงแรงงานในระดับล่าง มีส่วนจูงจำให้พวกเขาต้องตกอยู่ในสถานะของคนไร้รัฐ ชีวิตการทำงานก็ต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่างๆ มากมาย และไม่สามารถที่จะแสดงตัวตนในสังคมได้ เหมือนหนึ่งคนไร้ตัวตน จนทำให้พวกเขาไม่สามารถที่จะต่อรองกับรัฐ นายจ้าง หรือองค์กรต่างๆ ได้มากนัก แต่การศึกษาค้นคว้าพบว่า แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่พยายามดิ้นรนต่อสู้อยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน เพื่อปลดปล่อยตัวเองให้หลุดออกมาจากโลกทางเศรษฐกิจของการทำงานในบางโอกาสเท่าที่พวกเขาจะทำได้ (อานันท์ และชัยพงษ์, 2557)

ภาพที่ 1 การทำงานของแรงงานไทใหญ่ (ผู้ถ่ายภาพ: ชัยพงษ์ สำเนียง)

ทั้งนี้พบว่าแรงงานข้ามชาติไทใหญ่มักจะเริ่มด้วยการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของพวกเขาขึ้นมาเอง แทนการถูกจองจำอยู่แต่ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจเท่านั้น เพื่อให้พวกเขามีชีวิตวัฒนธรรม และสามารถอยู่รอดด้วยตนเอง ส่วนใหญ่พวกเขาจะอาศัยการที่เคยมีวัฒนธรรมร่วมใกล้เคียงกับวัฒนธรรมไทย ในด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อในเรื่องพระมหากษัตริย์ มาเป็นพื้นฐานในการสร้างตัวตน ชีวิตวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่นั้น มักจะพบเห็นได้ทั้งในพื้นที่ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมและที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่เพื่อปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง นอกจากพื้นที่วัฒนธรรมเหล่านี้จะช่วยเปิดพื้นที่ให้แรงงานชาวไทใหญ่ได้แสดง “ตัวตน” ท่ามกลาง “ความเป็นชายขอบ” ในสังคมไทยแล้ว ยังแสดงถึงความพยายามปรับเปลี่ยนสภาพที่ถูกกดทับให้ตายตัวเพื่อช่วยให้พวกเขาเปลี่ยนผ่านชีวิตจากคนไร้รัฐ ไร้ตัวตน และไร้ความมั่นคงในรัฐไทยไปสู่การสร้างตัวตนใหม่ ซึ่งมีส่วนในการเชื่อมประสานให้เกิดเครือข่ายและชุมชนของคนที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน จนนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์และความหมายใหม่ที่ช่วยให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตอยู่สังคมไทยได้ดีขึ้น (อานันท์ และชัยพงษ์, 2557)

ภาพที่ 2 การรับสมัครงาน ที่เขียนเป็นภาษาไทย และภาษาไทใหญ่

การเข้าร่วมในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาตินั้น ก็เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ด้วยการสร้างตัวตนของพวกเขาขึ้นมาใหม่ ผ่านการช่วงชิงความหมายต่างๆ ที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะความหมายของความเป็นพลเมืองเชิงเดี่ยวที่ตายตัว และการไร้สถานะของความเป็นพลเมืองจากการถูกมองว่าเป็นภาระทางสังคม และการถูกกล่าวหาว่าเป็นต้นตอของปัญหาอาชญากรรม ซึ่งแตกต่างกันไปตามสถานภาพและตำแหน่งแห่งที่ของแรงงานข้ามชาติแต่ละกลุ่ม เช่น คนรุ่นที่สองได้ช่วงชิงความหมายของภาพลักษณ์ต่างๆ เหล่านั้น ด้วยการสร้างความหมายของปอยส่างลองขึ้นมาใหม่ในบริบทของสังคมไทย เพื่อปรับเปลี่ยนความเป็นพลเมือง ผ่านการสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่ ซึ่งช่วยให้พวกเขาสามารถต่อรองความเป็นพลเมืองเชิงซ้อนที่หลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้น ในความพยายามที่จะเปลี่ยนผ่านเข้ามาสู่ความเป็นคนไทย ในฐานะเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรมและเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย

บทความนี้ผู้เขียนต้องการแสดงให้เห็นถึงกลยุทธ์ของแรงงานข้ามชาติในการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อต่อรองความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ ในบทความประกอบด้วย (1) การต่อรองความเป็นพลเมืองในสังคมพหุวัฒนธรรม (2) การสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน (3) การช่วงชิงความหมายในพื้นที่วัฒนธรรม และ (4) การสร้างตัวตนเพื่อต่อรองความเป็นพลเมือง เพื่อทำความเข้าใจพื้นที่ทางวัฒนธรรมในที่นี้จึงมีนัยของพื้นที่ในการช่วงชิงความหมายต่างๆ ในโครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ (อภิญา, 2546) ในความหมายของการนิยามการมีชีวิตและตัวตนอยู่ในสังคมด้วยตัวเอง ในฐานะที่เป็นพลเมือง เพราะเป็นพื้นฐานที่จะนำมาซึ่ง สิทธิ อำนาจ หรือโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ หากแรงงานข้ามชาติไทใหญ่ต้องตกอยู่ภายใต้การถูกนิยามให้มีสถานะเป็นเพียงคนไร้รัฐ ก็จะมีสถานะความเป็นพลเมืองตามไปด้วย ซึ่งจะถูกกีดกันออกจาก การเข้าถึงทรัพยากรเหล่านั้น ดังนั้นพื้นที่ทางวัฒนธรรมจึงมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างพื้นที่ให้ชาวไทใหญ่สามารถต่อรองความเป็นพลเมือง เพื่อผลักดันให้พวกเขาหลุดพ้นจากการยึดติดอยู่กับความหมายของความเป็นพลเมืองเชิงเดี่ยว (สมชาย, 2554) เฉพาะทางการเมืองและกฎหมาย

ที่ตายตัว และขับเคลื่อนไปสู่การสร้างความหมายของความเป็นพลเมืองเชิงซ้อนที่ยืดหยุ่นและหลากหลายมากขึ้น (Ong, 2003) ซึ่งรวมทั้งความเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรมด้วย

การต่อรองความเป็นพลเมืองในสังคมพหุวัฒนธรรม

กระบวนการเปลี่ยนไปเป็นพลเมืองทางการเมืองและกฎหมาย (Political Citizen) ของคนงานข้ามชาติยังมีปัญหาอยู่อีกมาก เช่น ขาดสิทธิทางการเมือง แต่การไม่มีสิทธิทางการเมืองจะมีปัญหาอย่างไรบ้างนั้น ในประเด็นนี้คงจะต้องหันไปศึกษาแนวความคิดเรื่อง “พลเมืองทางวัฒนธรรม” (Cultural Citizen) (Kymlicka, 1995) ให้มากขึ้น เพื่อจะทำให้เราเข้าใจได้ว่า กรณีที่เกิดขึ้นกับคนงานไทใหญ่ และคนงานพม่าในเมืองไทยเป็นไปในแนวทางนั้นหรือว่ามีอะไรที่แตกต่างออกไป เราอาจจะได้ถกเถียงกับงานศึกษาต่าง ๆ ได้ เพื่อยกระดับประเด็นให้มีมุมมองใหม่ๆ เพื่อผลักดันให้เกิดประเด็นถกเถียงใหม่ๆ (Emerging Issue) ขึ้นมาได้ นอกจากนั้น ยังมีแนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองแบบลื่นไหลอื่นๆ อีก ในบริบทของยุคโลกาภิวัตน์ (สมชาย, 2554; สุชาติดา 2554) ที่จำเป็นจะต้องหยิบยกขึ้นมาพิจารณาให้มากขึ้น

แนวความคิดเรื่องพลเมืองทางวัฒนธรรมนี้จะช่วยให้คนงานข้ามชาตินำมาใช้ต่อรองในการสร้างตัวตนในสังคม ในพื้นที่ที่คนงานข้ามชาติยังอาจจะไร้ความเป็นมนุษย์ ขณะที่พวกเขายังไม่ได้เป็นพลเมืองทางการเมืองและกฎหมายนั้น พวกเขาอาจจะกลายเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรมได้ ในระหว่างความเป็นพลเมืองทั้งสองประเภทยังมีช่องว่างอยู่ ที่อาจช่วยเปิดพื้นที่ให้ต่อรองได้อย่างหลากหลาย เพื่อให้พวกเขายังมีสถานภาพอยู่ได้ และก็มีความมั่นคงในชีวิต พวกเขาจะทำอย่างไรในปฏิบัติการจริงในชีวิตประจำวัน เพราะช่องว่างเหล่านี้คือชีวิตที่ลุ่มๆ ดอนๆ ของคนเหล่านี้ทั้งสิ้น

การต่อรอนั้นบางครั้งก็อาจจะใช้ทุนทางวัฒนธรรมของพวกเขา อาจใช้กรณีศึกษาเป็นบทเรียนของการต่อรองว่าพวกเขาใช้อะไรเป็นทุนในการต่อรองบ้าง เพราะยังมีทุนอีกหลายอย่าง นอกจากทุนทางเศรษฐกิจแล้ว ตามที่ บูดิเยอร์ (Bourdieu, 1986) ได้เสนอให้มองว่าทุนต่างๆ นั้นสามารถยกระดับจากทุนทางเศรษฐกิจเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) และเป็นทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) การเปลี่ยนทุนจากชนิดหนึ่งไปเป็นอีกชนิดหนึ่งได้ไม่ได้หมายความว่าทุนทางเศรษฐกิจจะต้องติดอยู่กับเรื่องทางเศรษฐกิจอย่างเดียว คนอาจจะมียาได้เพิ่มมากขึ้น เขาก็เปลี่ยนรายได้เป็นสถานภาพทางสังคม (Social Status) ได้ด้วยเช่นเดียวกัน

เส้นทางของการต่อรองในการปรับเปลี่ยนลักษณะของทุนไปเป็นลักษณะอื่นได้อีกหลายรูปแบบนี้ ในทางทฤษฎีเราไม่รู้ว่าจริง ๆ ผู้คนต่าง ๆ นั้น พวกเขาทำกันอย่างไรบ้าง การศึกษาเฉพาะกรณีจะช่วยทำความเข้าใจกับประเด็นทางทฤษฎีให้แหลมคมชัดเจนมากขึ้น ซึ่งจะเป็นคุณูปการในการทำความเข้าใจต่อการต่อสู้ดิ้นรนของผู้คน ที่ยังไร้ความเป็นพลเมืองทางการเมืองและกฎหมาย และมีนัยเป็นประเด็นเชิงนโยบาย ที่จะช่วยแสดงให้เห็นการสร้างเส้นทางที่ง่ายขึ้น หรือให้เป็นประโยชน์กับการเปลี่ยนแปลงให้มากขึ้นทั้งเกี่ยวกับตัวของพวกเขา ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อการเปลี่ยนผ่านทางสังคมให้ดีขึ้น โดยไม่ใช่เพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เพื่อสังคมโดยรวม ในเวลานี้การเปลี่ยนผ่านยังไม่ราบรื่นนัก เพราะยังมีการเอารัดเอาเปรียบ การเปลี่ยนผ่านจึงยังลุ่ม ๆ ดอน ๆ และมีความขัดแย้งสูงอยู่มาก

กรณีศึกษาในปัจจุบันจะมุ่งไปที่ลีลาชีวิตทางวัฒนธรรม โดยมักจะพบว่าคนงานข้ามชาติจะสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนามาก จนมีข้อสรุปทั่ว ๆ ไปว่าคนไทยใหญ่จะเคร่งพุทธศาสนามากกว่าคนไทย ทั้งนี้เพราะพวกเขาต้องการแสดงความเป็นพลเมืองไทยในทางวัฒนธรรม ขณะที่เขายังรักษาลักษณะทางวัฒนธรรมในด้านอื่นๆ ของเขาอยู่ด้วย ซึ่งตรงกับแนวความคิด วัฒนธรรมพันทาง (Cultural Hybridity) (Burke, 2009) หมายความว่าพวกเขาเป็นพลเมืองไทยในแง่วัฒนธรรมสังคม แต่เขายังคงเป็นพลเมืองในกลุ่มชาติพันธุ์ของพวกเขาด้วย

ในความจริงแล้ววัฒนธรรมพันธุ์แท้เป็นเพียงอุดมการณ์แบบแก่นสารนิยมหรือความคิดเชิงเดี่ยวที่อาจเป็นไปได้ในชีวิตจริง แนวคิดไทยแท้หรือไทยรัฐเดียวก็เพิ่งถูกสถาปนาขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้เอง และขยายตัวมากขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนในช่วงนั้นทำให้มีปัญหากับคนจีน เพราะในชีวิตจริงพลเมืองไทยก็ล้วนมีวัฒนธรรมพันทางกันทั้งนั้น เพราะคนเราสามารถใช้ชีวิตเชิงซ้อนอยู่ได้ในสองวัฒนธรรมพร้อม ๆ กัน ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของสังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Society) ในปัจจุบัน (Amporn, 2007; อานันท์, 2555)

ด้วยเหตุนี้เองเราจึงควรจะต้องหันกลับมาพิจารณาประเด็นเชิงนโยบายในแนวความคิดเรื่อง “พลเมืองแบบวัฒนธรรมพันทาง” ขณะที่คนงานข้ามชาติยังตกอยู่ในห้วงมหรณพของการมีที่ยืนอยู่เพียงการเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรมเท่านั้น ในแง่นี้ถือเป็นที่ปัญหาและการดิ้นรนต่อสู้ไปพร้อม ๆ กันว่า พวกเขาจะต่อรองได้ภายใต้เงื่อนไขใดบ้าง คงต้องอาศัยทุนบางอย่าง แต่ในบางเงื่อนไขพวกเขาอาจจะต่อรองไม่ได้ เมื่อขาดทุนบางอย่างไป คนที่ขาดทุนบางอย่างเหล่านี้ก็จะถูกกีดกันมากขึ้น จนนำไปสู่การเกิดปัญหาทางสังคมสูงมาก คนที่ต่อรองได้ก็จะสามารถลดปัญหาตรงนี้ไป

การต่อรองเช่นนี้อาจเห็นได้ในกรณีของการแต่งงานกับคนไทย ซึ่งพบว่าผู้หญิงไทใหญ่ส่วนมากแต่งงานกับผู้ชายไทย ส่วนผู้ชายไทใหญ่นั้นผู้หญิงไทยมักจะไม่แต่งงานด้วย เพราะสถานภาพต่ำกว่า ผู้หญิงไทใหญ่ที่แต่งงานกับผู้ชายไทยที่มีสถานภาพเท่ากันหรือต่ำกว่าก็ได้ ซึ่งถือเป็นการเลื่อนสถานภาพให้สูงขึ้น (Upward Mobility) การแต่งงานจึงเป็นการแลกเปลี่ยนที่เพิ่มความมั่นคงในชีวิตด้วย ถ้าแต่งงานแล้วมีบุตร บุตรคนนั้นก็จะได้สัญชาติไทย แนวทางเช่นนี้ไม่ได้ก้าวกระโดด เพียงแต่ไปอุดช่องว่างให้ลดลงไป ไม่ใช่ไปปิดทั้งหมด การแต่งงานจึงเป็นการต่อรองวิธีการหนึ่งในการปรับตัว ทำให้เกิดการยอมรับทางสังคมพร้อม ๆ กับการยอมรับทางกฎหมาย ขณะเดียวกันก็ยังมีวิธีต่อสู้อย่างอื่นอีก เช่น การหาผู้อุปถัมภ์ เป็นต้น

ช่องว่างอีกลักษณะหนึ่งเกิดจากการที่รัฐไทยยังไม่มียุทธศาสตร์ชัดเจนที่จะผลักดันคนข้ามชาติออกนอกประเทศอย่างจริงจัง คนกลุ่มนี้จึงสามารถอาศัยอยู่ในไทยต่อไปได้เรื่อย ๆ จนถึงตาย แม้จะยังอยู่ในสถานภาพเป็นเพียงแรงงานพลัดถิ่นหรือแรงงานข้ามชาติ ถ้าคนงานข้ามชาติสะสมทุนได้ในระดับหนึ่ง และสามารถเป็นคนงานในระบบกฎหมายแล้ว ก็ยังสามารถประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในประเทศไทยได้ แม้จะยังไม่เป็นคนไทยเต็มตัว คนกลุ่มนี้ก็เลยต้องสะสมทุนเพื่อจะคืนถิ่นให้อยู่ในรัฐไทยได้ คนงานข้ามชาติบางคนเป็นนักธุรกิจอยู่ในไทยก็สามารถทำงานตลอดเวลาจนมั่งคั่งร่ำรวย บางบริษัทมีฝรั่งเต็มไปหมด แซกแซ็กก็อยู่มาตั้ง 50 ปี ตัวเองก็หลงคิดว่าเป็นคนไทยแล้ว แต่ปรากฏว่ายังไม่ได้เปลี่ยนสัญชาติ ทุ้งง่าย ๆ ก็คือ ความเป็นพลเมืองเป็นประเด็นหรือข้อจำกัดเฉพาะในทางการเมืองเท่านั้น แต่ในสถานการณ์และชีวิตทางเศรษฐกิจ สถานภาพเช่นนี้แทบไม่มีความสำคัญ คนเรานั้นอยู่ได้ในหลายโลก ทั้งในโลกทางวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง

บางคนอาจจะเข้าไปทั้งสามโลก แต่บางคนไม่จำเป็นต้องข้ามและเขาก็ไม่อยากจะข้ามด้วย เพราะพวกเขาก็สุขสบายดี ตัวอย่างเช่น คนไทใหญ่ที่ไปวัดของเขา พวกเขาไม่ได้มาวัดของคนไทย นั่นคือพวกเขาจะสร้างพื้นที่ของตัวเอง ผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ทางศาสนา ชีวิตของพวกเขาก็อาจจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงอย่างสมบูรณ์เสมอไป แม้จะยังไม่ได้สัญชาติไทย แต่ภายใต้สถานการณ์สังคมไทยที่ต้องการเขาอยู่ เขาก็สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้เรื่อย ๆ ได้ต่อไป แต่ก็ต้องมีชีวิตที่ต่อสู้ดิ้นรนในลักษณะที่แตกต่างกันไป การไปวัดของคนงานข้ามชาติจึงเป็นวิธีการสร้างตัวตนอย่างหนึ่งเพื่อแสดงความเป็นคนที่ใช้ชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมในแบบไทย (ออมลิน, 2551) การเข้าโรงเรียนก็เป็นทางหนึ่ง คนงานข้ามชาติได้พยายามจะสร้างตัวตนหลาย ๆ แบบ การไปวัดก็เป็นทางหนึ่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการบริโภคทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์เพื่อสร้างตัวตนให้อยู่ได้ทั้งสองด้านของพรมแดนของรัฐชาติ (Amporn, 2007 และ 2012)

การสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน

แรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยมักจะเป็นแรงงานระดับล่าง ซึ่งมีสถานะเสมือนเป็นมนุษย์ล่องหนที่คนมองไม่เห็น ชีวิตการทำงานก็จะตกอยู่ภายใต้ความเสี่ยงต่าง ๆ มากมาย และไม่สามารถที่จะแสดงตัวตนในสังคมได้ พวกเขาจึงพยายามดิ้นรนเพื่อปลดปล่อยตัวเองให้หลุดออกมาจากโลกของการทำงานในบางโอกาสเท่าที่จะทำได้ ด้วยการสร้างพื้นที่ของพวกเขาขึ้นมาเอง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะพบเห็นได้ในพื้นที่ทางวัฒนธรรม ทั้งประเพณีแบบจารีตดั้งเดิมตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา เช่น ปอยส่างลอง เข้า/ออกหว่า (พรรษา) ฯลฯ และชีวิตวัฒนธรรมที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ เพื่อสนองตอบต่อความเปลี่ยนแปลง เช่น งานคอนเสิร์ต เพลง ฯลฯ ซึ่งมุ่งตอบสนองแรงงานรุ่นที่ 2 ที่ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่น พื้นที่วัฒนธรรมเหล่านี้ช่วยเปิดพื้นที่ให้แรงงานชาวไทยใหญ่ได้แสดง “ตัวตน” ท่ามกลาง “ความเป็นชายขอบ” ในสังคมไทย

แม้ว่าแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่จะได้เข้ามาทำงานในประเทศไทย พวกเขาก็ยังจัดงานประเพณีตามจารีตของพวกเขาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะปอยส่างลอง⁴ ซึ่งเป็นงานบุญสำคัญในพระพุทธศาสนา แม้จะแตกต่างจากที่เคยจัดในรัฐฐานอยู่บ้างในรายละเอียด แต่ปอยส่างลองก็เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่คนกลุ่มต่าง ๆ สามารถเข้าร่วมอย่างหลากหลาย ทั้งแรงงานในรุ่นที่ 1 และแรงงานในรุ่นที่ 2 ทั้งนี้เพราะปอยส่างลองไม่ได้คงความหมายตามจารีตเดิมเท่านั้น แต่ได้มีการสร้างความหมายใหม่เพิ่มเติมภายใต้บริบทประเทศไทย เพื่อให้แรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ทุกกลุ่มสามารถเข้ามาใช้พื้นที่ร่วมกันได้

ประเพณีปอยส่างลองในประเทศไทยเป็นการสร้างพื้นที่เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติไทยใหญ่ และแสดงการมีตัวตนของพวกเขา (ออมสิน, 2551) ซึ่งในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง เพราะมีพี่น้องแรงงานข้ามชาติไทยใหญ่เข้ามาทำงานในพื้นที่ภาคเหนือจำนวนมาก แต่เดิมมีการจัดปอยส่างลองในพื้นที่วัดป่าเป้า และวัดกุฎีไผ่ในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ ในปัจจุบันพบว่ามีการจัดงานปอยส่างลองในพื้นที่อำเภอสันป่าตอง อำเภอหางดง อำเภอสันทราย อำเภอแม่สาย อำเภอฝาง และอำเภออื่นที่มีแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ที่เข้าไปอยู่ใน

พื้นที่ การกระจายตัวของงานปอยส่างลองเป็นการแสดงให้เห็นขนาดของประชากรที่เพิ่มขึ้น เพราะแต่ละแห่งจะมีเด็กที่เข้าร่วมบวช 30-100 รูป ในปี 2557 ที่ผ่านมามีการจัดงานปอยส่างลองในพื้นที่ต่างๆ เช่น บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ 21-25 เมษายน บ้านอรุโณทัย เชียงดาว 28 มีนาคม ปอยส่างลอง วัดผาคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย 4-6 เมษายน ปอยส่างลอง วัดกู่เต้า เชียงใหม่ วันที่ 27-29 มีนาคมนี้ เป็นต้น

ภาพที่ 3 การบวชส่างลองวัดกู่เต้า (ผู้ถ่ายภาพ: เกรียงไกร จินะโกฏ)

แรงงานข้ามชาติรุ่นแรกสามารถสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและความเป็นพลเมือง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยแล้ว ซึ่งช่วยให้พวกเขามีพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย เพราะสามารถเข้าร่วมได้ทั้งพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ และชาวไทย เช่น ลุงจิต ป้าแต ที่เข้าร่วมงานประเพณีต่างๆ มากมาย ด้วยการมีสถานะทางเศรษฐกิจมั่นคง ทั้งสองจึงมีความยึดหยุ่นมากกว่าคนรุ่นใหม่ ลุงจิต ป้าแต เล่าว่า เขาจะเข้าร่วมงานในพิธีกรรมของชาวไทยใหญ่ออย่างสม่ำเสมอ เช่น งานปอยส่างลองที่จัดขึ้นในวัดกู่เต้า เพราะมีญาติพี่น้องเพื่อนฝูง บวชลูกหลานอยู่เป็นประจำทุกปี เขาอธิบายว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในฐานะพี่น้อง “ไต”

“จะได้รักษาความเป็นที่เป็นน้องไว้ บ่หือขาด (ไม่ให้สลาย) แม้ว่าเฮา (เรา) จะอยู่กับคนละทีละแห่ง แต่งานส่งลงนี้ขาดบ่ได้ (ทิ้งไม่ได้) ถ้างบ (ไม่) ไปนี้พี่น้องไรรด (โกรธ)” (สัมภาษณ์ วันที่ 18 มกราคม 2556)

การมีสถานะเป็นพลเมืองไทยช่วยให้ลุงจิด และป้าแต เข้าร่วมงานประเพณีอื่นที่ไม่ใช่งานของพี่น้องไทใหญ่เท่านั้น โดยเฉพาะการเข้าร่วมงานประเพณีของคนเมือง เช่น งานบุญที่วัดปราสาท ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับบ้านพักงานพิธีศพ งานแต่งงานของคนรู้จัก เป็นต้น ดังที่เขาสะท้อนว่า “เฮาเป็นตึงไต และเป็นตึงเมือง งานของทั้งสองส่วนพี่น้องเฮาไปหมด บ่ว่างงานฝ่ายใด เพราะมันยะหือปะพี่น้อง”

แรงงานข้ามชาติรุ่นแรก เช่น ป้าแสง ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจมั่นคงระดับหนึ่ง ก็สามารถเข้าร่วมในพื้นที่ทางวัฒนธรรมต่างๆ อย่างหลากหลายเช่นเดียวกัน หากแต่ป้าแสงยังมีข้อจำกัดที่ไม่มีสถานะของความเป็นพลเมืองไทย จึงทำให้เข้าร่วมเฉพาะประเพณีพิธีกรรมของชาวไทใหญ่เป็นส่วนใหญ่ ป้าแสงเล่าว่า

“ป้าเป็นโยมอุปัฏฐากที่วัดกุ้เต้า ในช่วงเข้าพรรษาจะไปวัดทุกวันพระ ฟังเทศน์ และนอนที่วัด งานประเพณีปอยส่งลงก็จะไปร่วมทุกปี จะมีญาติบ่อังก่า (ไม่นั่งก็) คนรู้จักยะ (ทำ) ส่งลงทุกปี เมื่อ 10 กว่าปีก่อนก็บวชลูกเป็นส่งลงที่วัดกุ้เต้า บวชลูกเข้าสู่ศาสนาช่วยให้ได้บุญกุศล ลูกก็จะได้เป็นคนไทยผ่านการบวชด้วย เพราะคนไทยและคนไตนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน” (สัมภาษณ์ วันที่ 10 มกราคม 2556)

กรณีของป้าแสง ซึ่งยังไม่มีสถานะของความเป็นพลเมืองไทย จะให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนสถานะความเป็นคน “ไต” สู่ความเป็นคน “ไทย” ในงานประเพณีอย่างมาก ซึ่งไม่แตกต่างจากแรงงานรุ่นที่สองมากนัก จากการมีสถานะทางด้านเศรษฐกิจที่ยังไม่มั่นคงและยังไร้สถานะของความเป็นพลเมืองอีกด้วย

สำหรับกรณีของแรงงานข้ามชาติรุ่นที่ 2 ที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยกว่า 5 ปีแล้ว เช่น พี่ทอง ซึ่งมีอาชีพเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัย (ยาม) ของบริษัทแห่งหนึ่งในเชียงใหม่ ให้ความเห็นว่า

“เฮา (เรา) คนไต่เป็นคนเคร่งศาสนา จะยะ (ทำ) ทุกอย่าง หมั่นเข้า วัดวันพระวันศีล ประเพณีใหญ่เช่นออกหว่า (ออกพรรษา) พี่น้องไต่ จะหยุดงานมาทำบุญที่วัด จะตาน (ทาน) ข้าวของต่าง ๆ หื้อ (ให้) วัดจำนวนมาก ช่วยกันจัดผ้าป่าไปตานวัดในเมืองไต่ (รัฐฉาน) กันเป็นประจำ งานปอยส่างลองก็ขาดบ่ (ไม่) ได้ ย้อน (เพราะ) ว่าเป็นบุญกุศลใหญ่ครั้งหนึ่งในชีวิตจะได้ยะ (ทำ) ถ้ามีลูกชายเก่า (ก็) ต้องนำมาบวชเป็นส่างลองให้ได้ ตั้งแต่มาอยู่เชียงใหม่เก่า (ก็) ไปงานส่างลองลูกเพื่อน พี่น้องที่วัดป่าเป้าทุกปี” (สัมภาษณ์ วันที่ 25 มกราคม 2556)

ดังจะเห็นได้ว่าลูกของแรงงานข้ามชาติรุ่นที่ 2 ที่เกิดในประเทศไทย ก็มักจะบวชเป็นส่างลองกันทั่วไป เช่น พี่เหมือน กับบวชลูกชื่อ เอ็ม เมื่ออายุได้ 12 ปี เพราะเห็นว่า

“เด็กไทใหญ่ทุกคนจะต้องบวชเป็นส่างลองเพื่อที่จะได้เป็นโตเต็มตัว และเป็นครั้งหนึ่งในชีวิตที่จะได้ตอบแทนบุญคุณพ่อแม่” (สัมภาษณ์ วันที่ 25 มกราคม 2556)

โดยพี่นาง แม่ของเอ็ม ซึ่งมักจะเข้าร่วมงานปอยส่างลองอย่างต่อเนื่อง ทั้งของญาติมิตร และพี่น้อง ได้รับความเห็นเพิ่มเติมว่า การไปร่วมงานของคนอื่น ถือเป็น

“การไป “เอามือ” (เอามือเอววัน) เขา เมื่อมีงานของเฮา (เรา) เขาจะได้มาตอบมือ (ตอบแทน) งานส่างลองนี้เป็นงานที่พ่อแม่จะได้ทำหื้อ (ให้) ลูก เป็นกุศลใหญ่ การจะจัดส่างลองต้องเตรียมเก็บเงินหลายปี เพราะมีค่าใช้จ่ายในการซื้อของทาน เสื้อผ้า การเลี้ยงแขก เจ้าส่างเป็นได้เตื่อ (ครั้ง) เดียวในชีวิต” (สัมภาษณ์ วันที่ 25 มกราคม 2556)

สำหรับชาวไทใหญ่แล้ว ปอยส่างลองถือเป็นงานประเพณีสำคัญ ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น แม้แต่ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล ก็มักต้องเดินทางมาช่วยงาน เช่น กรณีส่างอ่อง (สัมภาษณ์ วันที่ 5 มกราคม 2557) เป็นคนเมืองกึ่งในรัฐฉาน ได้เดินทางมาร่วมงานปอยส่างลองของหลานชายในเมืองเชียงใหม่ เพราะมีความเชื่อว่าการที่ได้ร่วมทำบุญกับ “เจ้าส่าง” จะทำให้ได้พบพระศรีอริยเมตไตรย นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างสายสัมพันธ์กับพี่น้อง เพื่อไม่ให้ความสัมพันธ์ขาดหายไปด้วย

ภาพที่ 4 ส่างลองวัดกุ้เต้า (ผู้ถ่ายภาพ: เกรียงไกร จินะโกฏ)

แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ในประเทศไทยมักจะจัดปอยส่างลองกันอย่างยิ่งใหญ่ โดยเปิดให้ผู้คนหลากหลายกลุ่มเข้าร่วมอย่างมากมาย จนอาจถือได้ว่าปอยส่างลองเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีความหมายอย่างมาก ต่อการแสดงตัวตนของพวกเขา ดังจะเห็นได้ว่าพวกเขาจะแสดงออกเชิงสัญลักษณ์อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการใส่เสื้อประจำชาติพันธุ์ การแสดงศิลปวัฒนธรรม และการแสดงคอนเสิร์ต ฯลฯ ในปีหนึ่งจะจัดปอยส่างลองเพียงครั้งเดียว ซึ่งแตกต่างจากงานทางวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น การแสดงคอนเสิร์ตที่สามารถจัดได้หลายครั้งในหนึ่งปี จนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานราชการไทยหลายหน่วยงาน เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งเข้ามาสนับสนุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

นอกจากการเข้าร่วมในพื้นที่ทางวัฒนธรรมตามจารีตประเพณีแล้ว แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ยังประดิษฐ์สร้างพื้นที่วัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ด้วย ในความพยายามจะดิ้นรนต่อสู้กับชีวิตในฐานะคนไร้รัฐ โดยเฉพาะแรงงานรุ่นที่ 2 ซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นวัยรุ่น การเข้าร่วมในวัฒนธรรมใหม่เช่นนี้ช่วยเปิดพื้นที่ให้แรงงานชาวไทใหญ่ได้แสดง “ตัวตน” ท่ามกลาง “ความเป็นชายขอบ” ในสังคมไทย ซึ่งมักจะปรากฏอยู่ในรูปของงานการแสดงดนตรีคอนเสิร์ต ที่มักจัดขึ้นในเทศกาลสำคัญ ๆ ของชาวไทใหญ่ ปีละหลายครั้ง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตแรงงานข้ามชาติไปแล้ว เพราะการเข้าไปร่วมในงานคอนเสิร์ตของคนกลุ่มร่วมชาติพันธุ์และชะตาชีวิตเดียวกันช่วยให้พวกเขาารู้สึกปลอดภัย และหลบเลี่ยงปัญหาได้ชั่วขณะหนึ่ง เพื่อปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากแรงกดดันทางสังคมและการทำงาน การแสดงดนตรีคอนเสิร์ตจึงเป็นเสมือนพื้นที่ที่หลุดพ้นออกไปจากข้อจำกัดของคนไร้รัฐ ในขณะที่ช่วยให้พวกเขาสามารถติดต่อสื่อสารกับคนในรัฐฉานด้วยการถ่ายทอดสดผ่านดาวเทียม และสามารถเชื่อมโยงพวกเขากับบ้านเมืองที่พวกเขาไม่รู้จัก (อัมพร, 2549)

ภาพที่ 5 ป้ายงานส่างลองวัดกู่เต้า (ผู้ถ่ายภาพ: เกรียงไกร จีนะโกฏ)

การแสดงคอนเสิร์ตของวงดนตรีไทใหญ่จะจัดในวันสำคัญ เช่น งานปอยส่างลอง งานวันชาติไต งานปีไหมไต เช่น การจัดงานงานฉลองปีไหมไต (ไทใหญ่) ศักราชที่ 2108 ที่จะมาถึงในวันที่ 3 ธันวาคม 2557 หลายพื้นที่ในประเทศไทยทั้งในกรุงเทพฯ

และต่างจังหวัด เช่น เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เตรียมจัดงานกันอย่างคึกคัก เช่นเดียวกับในหลายพื้นที่ของภูษาน ในรัฐชานปีนี (2557) มีการจัดงานยิ่งใหญ่ที่เมืองปางโหลง รัฐชานตอนใต้ เมืองประวัติศาสตร์ของไทใหญ่ซึ่งเป็นเมืองที่ตัวแทนไทใหญ่ม้า คะฉิ่น และชิน ลงนามสนธิสัญญาปางโหลง เมื่อ ค.ศ.1947 โดยงานปีใหม่ที่เมืองปางโหลงมีกำหนดจัดตั้งแต่วันที่ 2-4 ธันวาคม 2557 มีวงดนตรีเพื่อชีวิตชื่อดังไทใหญ่ “เจิงแลว”⁵ ไปร่วมแสดง ส่วนในประเทศไทย ที่จังหวัดเชียงใหม่ มีการเตรียมงานยิ่งใหญ่กว่าทุกปี นำจัดโดยชมรมการศึกษาและศิลปวัฒนธรรมไทใหญ่โดยมีการเชิญ “จายสายมว” ศิลปินนักร้องชื่อดังของไทใหญ่มาร่วมแสดงด้วย งานมีกำหนดจัดตั้งแต่วันที่ 1-3 ธันวาคมนี้ ที่วัดภูเต้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่⁶ การจัดงานในประเทศไทยแต่ละครั้งมีผู้เข้าร่วมงานตั้งแต่จำนวน 500-3,000 คน เป็นต้น

ตัวอย่างของแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่นัที่ 2 คนหนึ่งคือ กอล์ฟ อายุ 20 ปี ซึ่งได้เข้ามาทำงานในเชียงใหม่มากกว่า 5 ปีแล้ว โดยทำงานเป็นเด็กล้างรถอยู่ในศูนย์คาร์แคร์แห่งหนึ่งในอำเภอหางดง เขามักไปร่วมงานแสดงดนตรีคอนเสิร์ตทุกครั้ง ทั้งแสดงโดยศิลปินไทใหญ่และศิลปินไทย เขาเล่าว่า

“เฮา (เรา) ไปงานคอนเสิร์ตกู๋ (ทุก) ครั้ง เป็นการผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน เพราะต้องทำงานทั้งวัน หยุดเฉพาะวันอาทิตย์เพียงครึ่งวัน และชอบไปดูศิลปินไทใหญ่มากกว่าตามงานช่วงเทศกาล เพราะฟังแล้วเข้าใจกว่า รวมถึงได้อยู่กับหมู่ (เพื่อน) เป็นคนไต่เหมือนกัน บ่เหมือน (ต่างจาก) คอนเสิร์ตนักร้อง (ศิลปิน) ไทย ที่มีแต่คนไทยและมักถูกมองแปลก ๆ” (สัมภาษณ์ วันที่ 25 กรกฎาคม 2556)

ในกรณีของ แอม อายุ 15 ปี ซึ่งเป็นลูกของแรงงานรุ่นที่ 2 และได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่อายุ 3 ขวบ แม้ว่าแอมจะเรียนในโรงเรียนไทยในระบบการศึกษาแบบไทย และสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างดี แต่ครอบครัวอาศัยอยู่ในละแวกที่แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่มากอยู่ด้วยกัน ส่วนใหญ่แอมจึงใช้ภาษาไทใหญ่ในการติดต่อสื่อสาร รวมถึงเธอชอบฟังเพลงของศิลปินชาวไทใหญ่

และชอบไปงานการแสดงดนตรีคอนเสิร์ตของศิลปินชาวไทยใหญ่มากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับงานคอนเสิร์ตของศิลปินไทยที่เธอก็ชอบไปดูบ้างเช่นกัน เธอเล่าว่า

“เวลาฟังเพลงไทใหญ่แล้วมันได้อารมณ์ มันอินมากกว่าเพลงไทย และเวลาฟังแล้วทำให้คิดถึงบ้าน (หัวเราะแล้วยิ้ม) แต่บ๊อ (ไม่รู้) ว่าบ้านอยู่ไหน” (สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2556)

พื้นที่ทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติอีกพื้นที่หนึ่งก็คือ พื้นที่ของการเรียนภาษาไทยใหญ่ ซึ่งมีการเรียนการสอนอยู่ในสถานที่ต่างๆ เช่น วัดป่าเป้า และวัดสวนดอก คนที่มาเรียนมักจะเป็นคนหนุ่มสาวที่มีอายุระหว่าง 15-30 ปี หรือเด็กเล็ก ๆ ที่พ่อแม่ส่งมาเรียน เพราะเขามองว่าคนไทยใหญ่พลัดบ้านพลัดเมืองมาอยู่ในประเทศไทยแล้วไม่รู้ภาษาจะลำบากเหงาของตนเอง ภาษาจึงถือเป็นพื้นที่หนึ่งในการแสดงความเป็นตัวตนของชาวไทใหญ่

ดังเช่นกรณีของ น้องสายเมือง ซึ่งเป็นคนปางโหลง (หลวง) และเข้ามาทำงานในประเทศไทยตั้งแต่อายุ 12 ขวบ ปัจจุบันอายุ 18 ปี ในช่วงเวลาดังกล่าวน้องสายเมืองยังได้เข้าเรียน กศน. (การศึกษานอกโรงเรียน) พร้อมๆ กับเรียนภาษาไทยไปด้วยที่วัดสวนดอก เขาได้ให้เหตุผลว่า

“เฮียน (เรียน) ภาษาไต่จะได้รู้ความเป็นมาของตัวเอง (ตัวเอง) รู้วัฒนธรรมของพ่อของแม่ (บรรพบุรุษ) เฮาบ๊อ (เราไม่รู้) เลยว่าอะหยัง (อะไร) คือไต่ เพราะเข้ามาอยู่ประเทศไทยตั้งแต่น้อย (เด็ก) เรียนในระบบการศึกษาไทย แนใจว่าไต่ คือ ภาษาและตัวลิก (อักษร) ไต่ เมื่อมีเวลาว่างกะ (ก็) มาเรียน” (สัมภาษณ์ วันที่ 5 มีนาคม 2557)

ในกรณีของ น้องงาม ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจ น้องงามเข้ามาทำงานในประเทศไทยตั้งแต่อายุ 15 ปี ปัจจุบันอายุ 18 ปี และทำงานเป็นพนักงานเสิร์ฟอยู่ร้านอาหารแห่งหนึ่งในตัวเมืองเชียงใหม่ ในชีวิตของน้องงามมักมีคำถามจากทั้งคนทำงานด้วยกันและคนทั่วไปว่า ไทใหญ่แตกต่างจากไทยอย่างไร เธอมักตอบไม่ได้ ต่อมาเมื่อวัดสวนดอกเปิดสอนภาษาไทยขึ้น เธอจึงสมัครเข้าเรียนเพื่อที่

จะรู้ว่าอะไรคือไทใหญ่ และอะไรคือไทย แม้ว่าเธอสามารถพูดภาษาไทยได้ แต่ไม่เคยเรียนลึก (อักษร) ไต เธอจึงมาเรียนเพื่อที่จะตอบได้ว่าตนเองคือใคร โดยเธอมองว่า

“ภาษาและตัวลิก (อักษร) ไต เป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่คนไทใหญ่ สืบทอดกันมา เป็นมรดกที่พ่อแม่สร้างไว้ การที่มาเรียนเพื่อที่จะ สืบทอดมรดกของบรรพบุรุษ แล้วยังทำให้อูฐ (ให้รู้) ว่าตัวเก่า (ตัวเอง) มีประวัติความเป็นมาอย่างไร” (สัมภาษณ์ วันที่ 5 มีนาคม 2557)

นอกจากเรียนภาษาไทยแล้วในปัจจุบันเธอก็เรียน กศน. ในระบบ การศึกษาของประเทศไทย เพื่อที่จะได้อ่านออกเขียนได้ เธอกล่าวว่า “จะได้ไม่ โดนหลอก”

ในปัจจุบันแรงงานข้ามชาติได้เปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมขึ้นใหม่ ผ่านเครือข่าย ในพื้นที่การสื่อสารสมัยใหม่ของวิทยุออนไลน์ ในการเผยแพร่ข่าวสารของกลุ่ม ที่มีกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิเช่น เสนอเรื่องราววัฒนธรรมของคนไทใหญ่ และ คนเมือง มีกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งการแสดงศิลปวัฒนธรรม ผ่านการจัด รายการวิทยุ และกิจกรรมการกุศลต่างๆ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เช่น น้ำท่วม ภัยหนาว เป็นต้น ร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่ม cm 77 เป็นกลุ่มพื้นที่ออนไลน์ ที่เสนอวัฒนธรรมและประเพณีไทใหญ่ ซึ่งกลุ่มที่เข้าร่วมจะเป็นกลุ่มที่มีความมั่นคง ทางด้านเศรษฐกิจ อาทิเช่น ลุงจิต ป้าแต เป็นการรวมกลุ่มของคนไทใหญ่ คนไทย และคนเมือง ลุงจิตเล่าว่า

“ลุงเข้าไปร่วมตอนแรกเกิดจากการที่เป็นคนสนใจฟังวิทยุเกี่ยวกับเพลง วัฒนธรรมทั้งของไทยใหญ่และคนเมือง ต่อมาได้มีโอกาสรู้จัก ผู้จัดการรายการ จึงเข้าไปร่วมกิจกรรม เช่น งานวันเด็ก การประกวดลาบ การแห่ขบวนกระทงของทางสถานี โดยเขามองว่า การที่ได้เข้าร่วม เหมือนเขาได้ปะเพื่อน และยะกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ สามารถรักษา วัฒนธรรมของคนไทได้โดย แม้จะกลุ่มเล็ก ที่สำคัญคือปะหมู่ที่มี ใจรักเหมือนกัน”

กล่าวได้ว่าลุงจิด ป้าแต เป็นแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่รุ่นแรกที่สามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย และสามารถสร้างพื้นที่วัฒนธรรมที่หลากหลายเพื่อดำรงสถานะและสายสัมพันธ์ทั้งในฐานะของคน “ไต” และ “ไทย” พื้นที่ทางวัฒนธรรมของเขาทั้งคู่จึงเป็นไปเพื่อแสดงถึงสายสัมพันธ์ของเครือญาติ พื้นที่องมากกว่าแสดง “อัตลักษณ์” ตัวตน

การดิ้นรนของแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของตนในสังคมไทยแสดงถึงความพยายามปรับตัวทางวัฒนธรรม ในการเปลี่ยนผ่านชีวิตจากคนไร้รัฐ ไร้ตัวตน และไร้ความมั่นคงในรัฐไทย ไปสู่การสร้างตัวตนใหม่ ทั้งบนพื้นฐานของจารีตประเพณีดั้งเดิม และการประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งช่วยเชื่อมโยงให้เกิดเครือข่ายและชุมชนของคนที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน จนนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์และความหมายใหม่ ที่ช่วยให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมไทยได้ดีขึ้น

การช่วงชิงความหมายในพื้นที่วัฒนธรรม

การเข้าร่วมในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติไม่ได้สร้างเฉพาะชุมชนและเครือข่ายเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างตัวตนของพวกเขาขึ้นมาใหม่ผ่านการช่วงชิงความหมายต่าง ๆ ที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่ในสังคมไทยด้วยทั้งในประเด็นของการไร้สถานะของความเป็นพลเมือง การถูกมองว่าเป็นภาระทางสังคม ตลอดจนการถูกกล่าวหาว่าเป็นต้นตอของปัญหาอาชญากรรมด้วยเหตุนี้เอง พื้นที่ทางวัฒนธรรมจึงช่วยเผยให้เห็นการช่วงชิงความหมายต่าง ๆ ในกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อดิ้นรนต่อสู้ของแรงงานข้ามชาติ ในความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ใหม่ ซึ่งอาจจะแตกต่างกันไปตามสถานภาพและตำแหน่งแห่งที่ของแรงงานข้ามชาติแต่ละกลุ่ม

โดยทั่วไปแล้วคนไทยใหญ่ในรัฐฉานจะมีความเชื่อว่า ปอยส่างลองเป็นพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านจากเด็กเป็นผู้ใหญ่ เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา (เสมอชัย, 2552) แต่แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นผู้ที่ไร้สถานะความเป็นพลเมืองมักจะให้ความหมายประเพณีดังกล่าวแตกต่างกันไป

ในกรณีของแรงงานรุ่นที่ 2 เช่น ส่างอ่อง ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ.2557) ได้เข้ามาทำงานในอำเภอเมืองเชียงใหม่ได้กว่า 10 ปีแล้ว จนสามารถลงหลักปักฐานเป็นเจ้าของร้านอาหารตามสั่งขนาดเล็ก พร้อมกับมีรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับดีพอสมควร เมื่อลูกชายอายุได้ 5 ขวบ เขาจึงพามาวขงที่วัดป่าเป้า จังหวัดเชียงใหม่ เขาเล่าว่าก่อนหน้านี้ก็ได้เข้ามาร่วมพิธีบวชลูกของญาติที่วัดกุ้เต้า และเคยเชื่อว่าการบวชส่างลองจะทำให้ได้กุศลและนำพาเขาให้ได้ขึ้นสวรรค์ เพราะได้ช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคติที่คนไตและคนไทยเชื่อถือร่วมกัน ตามความเข้าใจที่ว่า “อยู่ในศาสนาพระเจ้าตนเดียวกัน” ในการจัดงานปอยส่างลองให้ลูกชายครั้งนี้ เขาได้บอกข่าวให้ญาติพี่น้องในรัฐฉานมาร่วมงานด้วย งานครั้งนี้จึงเป็นการรวมญาติพี่น้องที่ไม่ได้พบเจอกันนานปี แต่ที่สำคัญกว่านั้นก็คือเขายังได้สถาปนาความหมายของปอยส่างลองขึ้นมาใหม่ ในฐานะที่เป็นพิธีกรรมของการเปลี่ยนผ่านให้ลูกของเขากลายเป็นคนไทย ด้วยการให้เหตุผลว่า

“เฮา (เรา) หนีมาอยู่เมืองไทยเป็นการหนีร้อนมาเบ้ง (พึ่ง) เย็น มาทำมาหากินในเมืองไทย อยู่ในศาสนาพระเจ้าตนเดียวกัน มีพระเจ้าแผ่นดินตนเดียวกัน ลูกก่า (ก็) เกิดที่เมืองไทย การที่ลูกชายบวชนอกจากจะสืบทอดพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นการทำให้ลูกได้กลายเป็นคน ‘ไทย’ เพราะลูกชายเขียนภาษาไทย/อู้ (พูด) ภาษาพม่าบ่ (ไม่) ได้ กลับไปรัฐฉานบ่ (ไม่) ได้แล้ว ต้องอยู่เมืองไทย ลูกเกิดเมืองไทย และเขียน (เรียน) หนังสือไทย การบวชจึงยะหื้อ (ทำให้) ลูกเป็น ‘ไทย’ เพราะเฮา (เรา) นับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน” (สัมภาษณ์ วันที่ 5 เมษายน 2556)

การช่วงชิงความหมายใหม่ของปอยส่างลองดังกล่าวสอดคล้องกับแรงงานรุ่นที่ 2 อีกหลายคน เช่นกรณีของพี่คำ ซึ่งเข้ามาทำงานในประเทศไทยได้เกือบ

10 ปีแล้ว ปัจจุบันเป็นแม่บ้านในโรงแรมขนาดเล็กแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ และมีรายได้ไม่มากนัก เธอจึงต้องเก็บเงินมากกว่า 5 ปี เพื่อที่จะบวชลูกชายในปีนี้ เมื่อลูกชายอายุ 6 ขวบ และกำลังจะเข้าเรียนชั้น ป.1 พี่คำเล่าว่า ในการเตรียมงานครั้งนี้เธอหมดเงินค่าชุดสังฆलग ค่าซื้อของ ค่าเลี้ยงแขก ฯลฯ ไปกว่า 50,000 บาท แต่เธอไม่คิดเสียดายเพราะว่าเธอเป็นผู้หญิงไม่สามารถบวชเองได้ การได้บวชลูกชายก็จะทำให้เธอได้ขึ้นสวรรค์เช่นเดียวกัน และที่สำคัญเธอยังให้เหตุผลอีกด้วยว่า

“ชาวไทใหญ่ชอบทำบุญมาก ๆ งานปอยสังฆलगจะจัดงานกัน 4-7 วันเลย มีการเลี้ยงข้าวฟรี ๆ ทุกวัน ไปบ้านไหนที่มีลูกบวชกับเขาก็จะได้ทานอาหารของหวานแทบทุกบ้าน เรียกว่างานบุญใหญ่ บ่ (ไม่) ต้องกลัวอดตาย การที่เฮา (เรา) คนไต และคนไทยนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน ทำให้การบวชเจ้าสังฆ लग ทำให้เจ้าสังฆ लगจะได้มาเป็นคนไทย และยะหื้อ (ทำให้) พ่อแม่ได้ไปสวรรค์” (สัมภาษณ์ วันที่ 5 เมษายน 2556)

กรณีของพี่เมืองก็เช่นเดียวกัน เขาได้เข้ามาทำงานในเมืองเชียงใหม่ในฐานะแรงงานข้ามชาติรุ่นที่ 2 เขากับภรรยามีอาชีพเป็นลูกจ้างในร้านอาหารแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งต้องเก็บเงินมากกว่า 5 ปี จึงจะสามารถบวชลูกชายได้ โดยพี่เมืองเชื่อว่าการที่เขาบวชลูกชายจะทำให้ชีวิตของเขาดีขึ้น ถ้าไม่ในชาตินี้ก็ชาติหน้า และเขายังเน้นถึงความหมายใหม่ของปอยสังฆलग ในทำนองเดียวกับแรงงานข้ามชาติรุ่นที่ 2 คนอื่น ๆ ว่า

“ปอยสังฆलगเป็นความเชื่อของคนไต ต้องเก็บเงินแทบตาย ประหยัดอดออมมาหลายปี ทำปอยสังฆलगที่ จนไปอีก 5-6 ปี แต่ที่บ้านเก่า (ก็) ทำ เฮา (เรา) คือคนไตที่บอกว่าลูกได้แสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ พ่อแม่ได้สร้างกุศล ยกยอ (อุมขุ) เอาลูกเข้าสู่ศาสนา เป็นสิ่งที่คนไตยะ (ทำ) กันมาหลายร้อยปี เป็นประเพณีที่ได้นำญาติพี่น้องมาปะ (พบ) กัน ทำให้ลูกได้เรียนหนังสือ พิธีบวชเป็นเจ้าสังฆ लगยะหื้อ (ทำให้) ลูกเป็นคนไทย อยู่ศาสนาพระเจ้าเดียวกัน” (สัมภาษณ์ วันที่ 4 เมษายน 2556)

กรณีต่าง ๆ ข้างต้นได้ออกย้าอย่างชัดเจนว่า การบวชเป็นสงฆ์สงฆ์เพียง ทำให้เด็กเปลี่ยนผ่านเป็นผู้ใหญ่เท่านั้น แต่ยังเพิ่มนัยความหมายขึ้นมาใหม่ในบริบทของสังคมไทย ที่รวมถึงการเปลี่ยนผ่านเข้ามาสู่ความเป็นคนไทยด้วย ในฐานะเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรม และเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย การบวชสงฆ์สงฆ์ในที่นี้ จึงไม่ได้มีความหมายเพียงการอ้างอัตลักษณ์ ดังในกรณีของแรงงานข้ามชาติรุ่นแรก ที่มีสถานะความเป็นพลเมืองไทยแล้ว แต่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ และความหมายของความเป็น “ไต/ไทย” ขึ้นมาใหม่อีกด้วย การจัดปอยสงฆ์สงฆ์จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ ผ่านการช่วงชิงความหมายของการเปลี่ยนผ่านสถานภาพทางวัฒนธรรม ด้วยการบวชเข้ามาเป็นพลเมืองไทย แทนที่การเปลี่ยนสถานภาพตามกฎหมายแต่เพียงด้านเดียว ซึ่งยังคงเป็นข้อจำกัดของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย

การก้าวข้ามข้อจำกัดดังกล่าวเริ่มมีน้ำหนักมากขึ้น เมื่อหน่วยงานภาครัฐของไทย เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และนายกเทศบาลนครเชียงใหม่ รวมทั้งองค์กรภาคเอกชนอื่น ๆ หันมาสนับสนุนการจัดประเพณีปอยสงฆ์สงฆ์เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเริ่มเป็นครั้งแรกในปี 2551 ที่วัดป่าเป้า หลังจากแรงงานชาวไทใหญ่ร่วมกันจัดเองมาแล้ว 13 ปี แทนที่จะเป็นงานประเพณีในวงจำกัดของชาวไทใหญ่ที่เข้ามาเป็นแรงงานข้ามชาติเพียงฝ่ายเดียว แม้ว่าการจัดงานปอยสงฆ์สงฆ์ที่ภาครัฐและเอกชนสนับสนุนจะเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการแสวงหารายได้เป็นหลักก็ตาม แต่การสนับสนุนดังกล่าวก็ช่วยให้ประเพณีปอยสงฆ์สงฆ์เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในสังคมไทย ซึ่งมีส่วนช่วยให้การช่วงชิงความหมายใหม่ของปอยสงฆ์สงฆ์ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมของการสื่อสารกับสังคมไทยในวงกว้าง ระหว่างความหมายตามจารีตประเพณี ที่ถูกเปลี่ยนให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมอย่างตายตัวกับความหมายในการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของความเป็นพลเมืองในฐานะวัฒนธรรมที่มีชีวิต ที่แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญ ท่ามกลางบริบทที่พวกเขาต้องต่อสู้กับภาพลักษณ์อย่างตายตัวของแรงงานข้ามชาติที่มักจะถูกมองว่าเป็นเพียงทรัพยากรแรงงานเท่านั้น

เมื่อแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ที่เข้ามาทำงานในสังคมไทยยังไร้ตัวตน นั่นคือยังไร้ความเป็นคนที่มีวัฒนธรรม ซึ่งทำให้พวกเขาตกอยู่ภายใต้สถานะที่ไม่มั่นคง การสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ จึงนับเป็นปฏิบัติการสำคัญ ในกระบวนการปรับเปลี่ยนสถานภาพดังกล่าว สำหรับแรงงานข้ามชาติรุ่นที่ 2 แล้วพื้นที่วัฒนธรรมที่เด่นชัดอีกพื้นที่หนึ่งก็คือ การเข้าร่วมการแสดงดนตรีคอนเสิร์ตของศิลปินชาวไทยใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยเพลงไทยใหญ่ที่มีเนื้อหาแสดงออกถึงความรัก ความทุกข์ และความหวัง การถูกรังแกเยี่ยงทาส เมื่อต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า เช่น เพลงสัญญาปางโหลง หรือ “ลืมห่อมหมายปางโหลง” บทเพลงจึงมีบทบาทย้ำเตือนคนไทยใหญ่และคนภายนอกว่าแผ่นดินรัฐฐานเป็นของชาวไทยใหญ่มาก่อนนาน ได้แผ่นดินผืนนี้มีกระดูกของบรรพบุรุษของเราฝังอยู่ คนไทยใหญ่จึงยังจำได้ดีว่าแผ่นดินนี้เป็นของใคร

ภาพที่ 6 งานแสดงดนตรีคอนเสิร์ตของศิลปินชาวไทยใหญ่วัดกุด้
(ที่มาภาพ: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100002021149938>)

นอกจากเนื้อหาของบทเพลงจะกระตุ้นสำนึกของชาวไทใหญ่แล้ว นักร้องเองก็มีความต้องการที่จะสร้างสำนึกของความเป็นไทใหญ่ด้วย ดังเช่นเพลง “เนวินใจปล้นแบ่งกร้อย” เป็นบทเพลงที่กล่าวถึงการยกเลิกใช้ธนบัตรไทใหญ่ในปี พ.ศ.2509 ขณะที่เพลง “หอหลวงเชียงตุง” พาดพิงถึงการทุบทำลายวังและเปลี่ยนให้เป็นโรงแรมของรัฐบาลพม่า ถือได้ว่าเป็นการทำร้ายความรู้สึกของชาวไทใหญ่ โดยที่บทเพลงดังกล่าวถามหาคนที่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้นๆ (ปานแพรว, 2553) สำหรับเพลง “เฮือน” (บ้าน) ของ จายสายมว ซึ่งเป็นนักร้องขวัญใจชาวไทใหญ่ ก็มีเนื้อหาที่สื่อสารถึงญาติพี่น้อง ในความพยายามที่จะบอกว่า หากต้องการแย่งชิงบ้านและทรัพย์สินเงินทองกัน หลังจากพ่อแม่ตายไปแล้ว ก็จะทำให้พี่น้องแตกสลาย หรือท่อนที่มิเนอร์ร้อง “..ไตๆ บั๋น้องไตลิมกำไตกันน้ำหน้าเข้า” ก็เป็นการกระตุ้นเตือนให้ชาวไทใหญ่ระลึกถึงบ้าน แม้ว่าบ้านนั้นยังกลับไปไม่ได้ก็ตาม เพลงไทใหญ่ไม่เพียงบ่งบอกอัตลักษณ์ของความเป็นไทใหญ่ แต่เนื้อหายังเป็นการแยกตนเองออกจากพม่า เพื่อแสดงถึงความเป็นไตที่ถูกพม่ารังแกแย่งชิงแผ่นดินไป

เพลงหรือพื้นที่คอนเสิร์ตของแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ในประเทศไทยยังทำหน้าที่ปลดปล่อยพวกเขาออกจากการถูกเหมารวมว่าเป็นพม่าอีกด้วย เพราะการมองว่าเป็นพม่าทำให้เกิดอคติ แต่ความเป็นไตหรือเป็นไทยแสดงถึงความใกล้ชิดกรณีป๊อก เล่าว่า

“เฮา (เรา) มาอยู่เมืองไทยนี้ คนไทยฮ้องเฮา (เรียกเรา) ว่าเป็นคนม่าน (พม่า) แต่เฮาบ่ (เราไม่) ไซ่ม่านเป็นไต เฮา (เรา) หนีออกบ้านออกเมืองมาก่า (เพราะ) ม่านนะ จะไปเป็นม่านได้จ๊ะไต (ใจ) ผ่อ (ดู) อย่างเพลงเฮาก่า (เราก็) เป็นเพลงไต งานคอนเสิร์ตก่ามีก่า (ก็มีแต่) คนไต บ่ (ไม่) มีม่าน เฮาบ่ (เราไม่) ไซ่ม่าน เฮา (เรา) เป็นคนไต”

สำหรับประสบการณ์ของผู้ไปร่วมในคอนเสิร์ตนั้นมีความรู้สึกใกล้เคียงกัน เช่น กรณีของจีบ อายุ 21 ปี ซึ่งเป็นลูกจ้างในร้านอาหารแห่งหนึ่งในเชียงใหม่ ในฐานะแรงงานข้ามชาติรุ่นที่ 2 ที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยได้ 7 ปี เขาพูดถึงประสบการณ์ที่ได้เข้าร่วมว่า

“เฮา (เรา) จะไปดูคอนเสิร์ตศิลปินไทใหญ่ทุกครั้งที่มีการแสดงในเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เป็นงานปีใหม่ไต่ งานปอยส่างลอง เวลาฟังเพลงแล้วทำให้คิดถึงบ้านในรัฐฉาน ได้ปะ (พบ) เพื่อนได้ฮู้ (พูด) กัน แต่ถ้าอยู่ตางนอก (ข้างนอก) งานคนที่ฟังเพลงไทใหญ่มักจะถูกมองแปลกๆ เพลงไต่ยังทำหื้อเฮาฮู้ว่า (ทำให้เรารู้ว่า) คนไต่เป็นอย่างไร อย่างเพลงเฮือนของจายสายมาวทำหื้อเฮาบ่ลิม (ทำให้เราไม่ลืมน) บ้านเกิด ...เฮา (เรา) มาอยู่เมืองไทย คนไทยว่าเฮา (เรา) เป็นม่าน แต่เฮา (เรา) บ่ใช่ม่านเป็นไต่ ที่ฮู้เหมือนคนไทยเป็นพี่น้องกัน บ่ (ไม่) ใช่ม่าน” (สัมภาษณ์ วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

กรณีของออย หญิงสาวชาวไทใหญ่ อายุ 23 ปี เธอเข้ามาทำงานประเทศไทยได้ 10 ปีแล้ว ด้วยการเป็นพนักงานเสิร์ฟอยู่ร้านอาหารแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ เธอเล่าว่า

“จะไปงานคอนเสิร์ตถ้ามีการแสดงเพราะไปอยู่ในกลุ่มที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน เข้าใจกัน ถ้าบ่ (ไม่) ได้ไปก่า (ก็) จะดูย้อนหลังผ่านคอมฯ ที่ห้องมีแผ่น (บันทึกการแสดงคอนเสิร์ต: ผู้วิจัย) ของงานคอนเสิร์ตต่างๆ เอาไว้ดูเวลาว่าง หรือคิดถึงบ้าน รวมถึงเอามาร้องเวลานัดกินข้าวกับเพื่อนๆ เพลงไทใหญ่เข้าใจง่าย ทำหื้อหันชีวิตที่ยากลำบากของคนไทใหญ่...เพลงที่เฮา (เรา) ฟัง ร้อง บ่ (ไม่) ใช่เพลงพม่า พม่ากับไต่เป็นคนละหมู่ (พวก) กัน” (สัมภาษณ์ วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

เพลงไทใหญ่จึงสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ในแง่มุมต่างๆ อีกทั้งยังมีส่วนในการสร้างความทรงจำและสำนึกความเป็น “ไทใหญ่” เมื่อชาวไทใหญ่จัดงานประเพณีขึ้นภายในวัดก็มักจะเปิดเพลงไทใหญ่ รวมทั้งจำหน่ายเทปและซีดีเพลงไทใหญ่ เพลงและดนตรีถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญอีกประการหนึ่งที่ชาวไทใหญ่ได้ใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวไทใหญ่มีความรู้สึกร่วมกัน ในความพยายามจะสร้างความเห็นอกเห็นใจกัน จากการศึกษาที่ถูกรุกรานโดยพม่าจนไม่มีประเทศของตนเอง และกลายเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยทั้งในพม่าและในประเทศไทย (อัมพร, 2549)

ดังนั้นพื้นที่การแสดงคอนเสิร์ตจึงเป็นการแสดงอัตลักษณ์ผ่านเพลง เพื่อบ่งบอกว่าเขาไม่ใช่พม่า แต่คือคน “ไต” ที่แตกต่างจากความเป็นพม่า เพื่อไม่ให้คนไทยเหมารวมเอาพวกเขาเป็นพม่าด้วย

ภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ทำให้คนไทใหญ่ในประเทศไทยมีตัวตน ดังจะเห็นได้ว่าการเปิดสอนภาษาไทใหญ่ในพื้นที่ต่างๆ เช่น วัดป่าเป้า วัดสวนดอก ในตัวเมืองเชียงใหม่ เพื่อเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนไทใหญ่และคนที่มีความสนใจเข้าศึกษา พี่น้องชาวไทใหญ่จำนวนมากได้นับถวญหาลานเข้ามาเรียน เพื่อที่จะได้ทำให้ลูกหลานของเขาเหล่านั้นเข้าใจตัวตนของคนไทใหญ่ การเรียนภาษาไทใหญ่ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าภายใต้ความเป็น “ไทย” ก็มี “ไท” ประเภทอื่นอยู่ด้วย ความเป็นไทจึงมีหลากหลาย พวกเขาและเธอยังสามารถเป็นได้ทั้งไทย ไทใหญ่ และคนเมืองแล้วแต่ว่าเขาและเธอมีปฏิสัมพันธ์กับใคร ภาษาไตในที่นี้จึงเป็นทั้งการสร้างคามเหมือนและความต่าง พร้อมทั้งนัยของการกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นตัวตนของความเป็นไต ดังคำกล่าวของพี่คำที่ว่า “เขาจะได้บ่ (ไม่) ลืมว่าเป็นคนไต” ภาษาเป็นอัตลักษณ์หนึ่งของคนไทใหญ่ ครูจันทร์หอม ครูสอนลูก (อักษร) ไต วัดสวนดอก มองภาษาว่า

“คนไทใหญ่เฮา (เรา) มีทั้งภาษาพูด และภาษาเขียน คนไทใหญ่จึงเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมที่เก่าแก่ บ่แพ้ (ไม่แพ้) ชาติใดในโลกนี้ แม้ว่าเฮา (เรา) จะพลัดบ้านพลัดเมืองมา เฮา (เรา) ก็ต้องรักษาภาษาของเฮา (เรา)” (สัมภาษณ์ วันที่ 5 มีนาคม 2557)

ชาวไทใหญ่ยังมองว่า การที่เรามีภาษาที่ใกล้เคียงกัน และสามารถสื่อสารกันได้ ทำให้คนไทยกับคนไทใหญ่เป็นเสมือนพี่น้อง อย่างเช่นคำบอกเล่าของจายเมือง (แรงงานข้ามชาติรุ่นที่ 2) ที่ว่า

“ภาษาไตกับภาษาไทยเหมือนกัน ฟังกันได้ คนไตกับคนไทยเป็นหมู่ (พวก) เดียวกัน เป็นพี่น้องกัน คนไตมาอยู่เมืองเชียงใหม่จึงเหมือนมาอยู่บ้านที่บ้านน้อง คนไตบ่รู้ (ไม่รู้) ลึกว่าพลัดบ้านพลัดเมือง” (สัมภาษณ์ วันที่ 1 มีนาคม 2556)

กรณีน้องแนน ซึ่งเป็นเด็กที่เกิดในประเทศไทย ปัจจุบันเธอมีอายุ 11 ปี เรียนอยู่ชั้น ป.6 ของโรงเรียนแห่งหนึ่ง น้องแนนมาเรียนภาษาไทยที่วัดสวนดอก เพราะพ่อแม่ต้องการให้เรียน โดยพ่อแม่ของน้องแนนมองว่า เด็กไทใหญ่รุ่นใหม่ 'ไม่รู้ภาษาไทยใหญ่เลย บางคนพูดไม่ได้เพราะพ่อแม่ไม่สอน' เมื่ออยู่โรงเรียนก็ใช้ภาษาไทย เด็กรุ่นใหม่บางคนจึงอายที่จะพูดภาษาไทยใหญ่ น้องแนนเล่าประสบการณ์ในโรงเรียนว่า

“เวลาคุยกับเพื่อนที่โรงเรียนก็ใช้ภาษาไทยในการคุย (พูด) แต่ก็รู้ (รู้) ว่าอีกฝ่ายเป็นไทใหญ่เหมือนกันแต่ก็บ่ (ไม่) กล้าใช้ภาษาไทยใหญ่ ส่วนหนึ่งอายเพื่อนคนอื่น เวลาครูถามว่าเคยรู้จักพม่า (รัฐฉาน) ไหม ก็บ่ (ไม่) รู้เพราะบ่ (ไม่) เคยอยู่ เวลาคิดถึงบ้านก็คิดถึงบ้านที่เมืองไทย (เชียงใหม่) แต่ครูก็ชอบถามถึงบ้านที่พม่า (รัฐฉาน) ตอบบ่ (ไม่) ได้เพราะบ่ (ไม่) รู้จัก” (สัมภาษณ์ วันที่ 6 มีนาคม 2556)

อาจกล่าวได้ว่าแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ที่ได้อพยพเข้ามาอยู่ประเทศไทย ตั้งแต่เด็กมักเผชิญกับวิกฤติอัตลักษณ์ว่าตนเองคือใคร เพราะไม่ใช่ “คนไทย” และ ไม่มีความผูกพันกับบ้านเกิดในรัฐฉาน การเรียนรู้วัฒนธรรมด้านภาษาและอักษร เป็นการทำให้เข้าใจว่าไทใหญ่คือใคร รวมถึงรัฐไทยเองก็เปิดช่องทางในการแสดง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การเรียนภาษาไทยใหญ่จึงเป็นเสมือนพื้นที่หนึ่งของ คนพ้นทางที่ช่วยจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตน เพราะแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่สนใจ ทั้งเรียนภาษาและวัฒนธรรมของตน และเรียนในระบบการศึกษาของไทยไปด้วย เขาเหล่านั้นจึงสามารถเชื่อมโยงวัฒนธรรมทั้ง “ไต” และ “ไทย” เพื่อสร้างตัวตน ของตัวเองขึ้นมาใหม่ในประเทศไทย

การไร้สถานะพลเมืองทำให้แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ต้องตกอยู่ในสถานะ ของคนชายขอบ และถูกปิดเบือนภาพลักษณ์ต่างๆ นานาอีกมากมาย ทั้งหมดมีส่วนผลักดันให้พวกเขา โดยเฉพาะคนรุ่นที่สองต้องพยายามช่วงชิงความหมาย ของภาพลักษณ์ต่างๆ เหล่านั้น ด้วยการแสดงออกในพื้นที่ทางวัฒนธรรมต่างๆ เริ่มจากพื้นที่ของวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ปอยส่างลอง เพื่อสร้างความหมายขึ้นมาใหม่ในบริบทของสังคมไทยให้รวมถึงการเปลี่ยนผ่านเข้ามาสู่ความเป็นคนไทย

ในฐานะเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรมและเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย ตามมาด้วยการสร้างพื้นที่วัฒนธรรมสมัยใหม่ เช่น การเข้าร่วมการแสดงดนตรีคอนเสิร์ตของศิลปินชาวไทยใหญ่ ในการแสดงอัตลักษณ์ผ่านเพลง เพื่อช่วงชิงความหมายกับคนไทยที่มักเหมารวมเอาพวกเขาเป็นพม่า ด้วยการบ่งบอกว่าเขาไม่ใช่พม่า แต่คือคน “ไต” ที่แตกต่างจากความเป็นพม่า นอกจากนั้นการเรียนภาษาไทยใหญ่ยังเป็นพื้นที่วัฒนธรรมอีกพื้นที่หนึ่งที่แสดงถึงการช่วงชิงความหมายของความเป็นไทย ที่มักจะมองกันอย่างตายตัว ด้วยการเห็นเป็นหนึ่งเดียว โดยหันมามองความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้คนรุ่นที่สองสามารถสร้างอัตลักษณ์แบบพันทางขึ้นมาได้ที่สามารถเป็นได้ทั้งไทย ไทใหญ่ และคนเมืองไปพร้อมๆ กัน จนอาจนำไปสู่การตั้งคำถามกับการเป็นพลเมืองที่ดำรงอยู่อย่างตายตัว

การสร้างตัวตนเพื่อต่อรองความเป็นพลเมือง

พื้นที่ทางวัฒนธรรมทั้งหลายดังกล่าวมาข้างต้นช่วยให้แรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่สร้างตัวตนและแสดง “อัตลักษณ์” ได้อย่างหลากหลาย เพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเองก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งมีส่วนช่วยเสริมความสามารถในการต่อรองความเป็นพลเมืองได้อย่างยืดหยุ่นมากขึ้น ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนผ่านของความเป็นพลเมืองทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม

แรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่โดยเฉพาะทายาทรุ่นที่ 2 ซึ่งถือว่าตนเองเป็นคนพันทางหรือลูกผสมทางวัฒนธรรม ที่เกิดและเติบโตขึ้นมาในสองวัฒนธรรมคือวัฒนธรรมไทยผ่านระบบการศึกษา และวัฒนธรรมไทใหญ่ผ่านการใช้ชีวิตประจำวัน จนมีทั้งสำนึกความเป็นไทใหญ่และตัวตนทางวัฒนธรรมแบบพันทาง หรือเป็นทั้งไทยและไทใหญ่ พวกเขาจะพยายามปรับประยุกต์และปรับเปลี่ยนตัวตนอย่างหลากหลาย ในบริบทของการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

ดังตัวอย่างในกรณีของน้องแอนนา ซึ่งเป็นลูกแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอยู่เมืองไทยตั้งแต่อายุ 4 ขวบ ปัจจุบันอายุ 14 ปี เรียนอยู่ ม.2 โรงเรียนแห่งหนึ่งในเชียงใหม่ เธอเล่าถึงความเป็นคนพันทางของเธอว่า

“เวลาอยู่บ้านกับพ่อแม่ ญาติก็พูดภาษาไต มาโรงเรียนก็พูดภาษาไทย เรียนหนังสือไทย เป็นคนไทยในโรงเรียน เป็นไตในบ้าน เป็นทั้งสองแบบ...เวลาฟังเพลงก็ฟังทั้งภาษาไต และภาษาไทย ชอบทั้งสองอย่าง มีงานโรงเรียนครูให้ใส่ชุดไตในวันศุกร์ วันศุกร์เลยเป็นวันไต ในโรงเรียนมีไตนัก (มาก) กว่าคนไทย เป็นโรงเรียนไต” (สัมภาษณ์ วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2556)

ในกรณีของน้องปอม อายุ 20 ปี ซึ่งเป็นแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่อายุ 9 ขวบ ปัจจุบันทำงานเป็นพนักงานเสิร์ฟอาหารอยู่ในร้านอาหารแห่งหนึ่ง เมื่อแขกที่เข้ามากินอาหารมองเขาด้วยท่าทางแปลกๆ และถามว่าเขาเป็นคนอะไร จากการยึดติดอยู่กับภาพของความเป็นพลเมืองที่ตายตัว แทนที่ปอมจะตอบคำถามตรงๆ เขามักจะตอบโต้เชิงต่อรองนัยของความเป็นพลเมืองที่ยืดหยุ่นได้ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันว่า

“เป็นคนไทย เพราะเขาเคย (เราเคย) บวชเป็นสงฆ์ลงมา เป็นพระในศาสนาเหมือนคนไทย รู้ภาษาไทยได้ เวลาบอกแขกอย่างอื่น (นี้) แยก (ไม่) ถามต่อ ถ้าเจียบเขาจะถามเรื่อย ๆ ก่อนหน้านั้นโดนตำรวจจับไปขบขี้ถามว่าเป็นคนหยัง (อะไร) เขา (เรา) บอกว่าเป็นคนไทย เขาให้อ (ให้) ร้องเพลงชาติเขา (เรา) ก็ร้องได้ แต่เวลาอยู่บ้านรู้ (พูด) ภาษาไต”

สำหรับกรณีของสายเมือง เด็กหนุ่มวัย 21 ปี ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ 10 ขวบ และเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จนพูดภาษาไทยได้ดี รวมทั้งอ่านออกและเขียนได้บ้าง เมื่อต้องเผชิญหน้ากับสถานะของการไร้ความเป็นพลเมือง โดยเฉพาะเมื่อถูกตรวจจับ และเจ้าหน้าที่ให้ร้องเพลงชาติไทย เขาเล่าถึง

การต่อรองความเป็นพลเมืองที่ยืดหยุ่น ในความสัมพันธ์กับผู้คนที่แตกต่างกัน
ในทำนองว่า

“เวลาอู๋ (พูด) กับคนไทยก็ใช้ภาษาไทย อู๋ (พูด) กับคนไต้หวันก็ใช้
ภาษาไต้หวัน อู๋ (พูด) กับคนเมืองก็ใช้ภาษาเมือง อยู่ที่อู๋ (พูด) กับใคร (ใคร)
เวลาตำรวจมาตรวจหื้อ (ให้) ร้องเพลงชาติไทย เฮา (เรา) ก็ร้องได้
เพราะเฮาเรียน (เราเรียน) มา เฮา (เรา) ใช้ได้ทุกภาษา เฮา (เรา)
เป็นตึง (ทั้ง) ไทยตึง (ทั้ง) ไต ตึง (ทั้ง) เมือง เป็นตึง (ทั้ง) หมัดนี้”

ในกรณีของหญิง อายุ 22 ปี เธอเป็นพนักงานขายของชำในร้านค้าแห่งหนึ่ง
เธอจบการศึกษาชั้น ม.3 จากการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) แต่ละวันเธอมักจะถูก
ลูกค้าสอบถามว่าเป็นคนอะไร เธอจึงให้เหตุผลเชิงต่อรองด้วยการอ้างถึงการได้รับ
การศึกษาในโรงเรียนไทย เพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความเป็นพลเมืองไทย
ด้วยคำพูดว่า

“น้องก็ตอบว่าเป็นคนไทย เพราะจบ ม.3 โรงเรียนไทย ผ่านการศึกษา
ภาคบังคับแล้วตามกฎหมายไทย เป็นคนไทยเต็มตัว”

กรณีต่างๆ ของทายาทรุ่นที่ 2 เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าคนลูกผสมพันทางต่าง
ให้ความหมายของความเป็นไทยผ่านทั้งพื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น การบวชเป็น
สงฆ์ลงตามพระพุทธศาสนา และการเล่าเรียนในระบบการศึกษาไทย รวมทั้ง
การพูดภาษาไทย เพื่อต่อรองกับความเป็นพลเมืองไทยที่ตายตัว ทั้งนี้เพราะ
พวกเขาเห็นว่า ความเป็นพลเมืองไทยไม่ได้ผูกติดอยู่กับชาติกำเนิดเท่านั้น แต่ยัง
ขึ้นอยู่กับกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งเอื้อให้พวกเขาสามารถ
ต่อรองความเป็นพลเมืองได้อย่างหลากหลาย ในความพยายามที่จะผลักดันตัวเอง
ให้หลุดพ้นจากสถานะของความเป็นชายขอบ

ภาพที่ 7 นักเรียนศึกษาผู้ใหญ่ชาวไทยใหญ่

(ที่มาภาพ: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100002021149938>)

ในปัจจุบันการต่อรองความเป็นพลเมืองยังเชื่อมโยงกับการสร้างสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระราชินีนาถ โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานในรุ่นที่ 1 รุ่นที่ 2 และลูกของแรงงานเอง ซึ่งจะมีความเข้มข้นมากในกลุ่มแรงงานรุ่นที่ 2 ที่ไม่มีความมั่นคงในชีวิตมากนัก การเชื่อมโยงตัวเองกับสถาบันกษัตริย์เพื่อสร้างความผสมกลมกลืน รวมถึงลูกของแรงงานที่อยู่ในระบบการศึกษาของไทยก็จะถูกปลูกฝังในเรื่องสถาบันกษัตริย์ คนกลุ่มนี้จึงรู้สึกว่ายสถาบันกษัตริย์เป็นที่พึ่งและเครื่องยึดเหนี่ยวของตน แรงงานข้ามชาติได้คำอธิบายว่าการที่ได้มาอยู่เมืองไทยเป็นเพราะพระมหากษัตริย์คุณ ด้วยการมองว่ามีความเชื่อเรื่องพระเจ้าแผ่นดินเช่นเดียวกับรัฐฉานหรือเมืองไต ซึ่งขณะนี้ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินแล้ว พวกเขาจึงนับถือพระเจ้าแผ่นดินของประเทศไทยในฐานะพระเจ้าแผ่นดินของคนไทใหญ่ด้วย การให้ความหมายในทำนองนี้ชี้ให้เห็นว่าแรงงานข้ามชาติยอมรับและภักดีต่อพระมหากษัตริย์เหมือนคนไทย

แรงงานข้ามชาติที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่จึงมักจะเลือกวันสำคัญของไทยหลายวัน ในการทำกิจกรรมขึ้นภายในวัด เพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองไทย ทั้งมีความรัก และความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์เหมือนกับคนไทยทั่วไป เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือวันพ่อแห่งชาติ วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถหรือวันแม่แห่งชาติ ฯลฯ เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีพระเจ้าอยู่หัวองค์เดียวกับ “คนไทย” รวมถึงการจัดงานตามวันสำคัญตามศาสนาพุทธ เพื่อแสดงว่ามีความเชื่อเหมือนกับคนไทย

การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มักได้รับความร่วมมือจากแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่เป็นอย่างดี ทุกปีเมื่อถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือวันพ่อแห่งชาติ วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถหรือวันแม่แห่งชาติ แรงงานข้ามชาติจะจัดงานที่วัดป่าเป้า และวัดกุ้เต้า ด้วยการจัดริ้วขบวน การกล่าวคำถวายพระพร สวดมนต์ แสดงมหรสพ และจะใส่เครื่องแต่งกายประจำชาติพันธุ์ของตน ซึ่งเป็นการจัดงานเหมือนบ้านเขาค้างหนึ่งที่เคยมีเจ้าฟ้า เพื่อบอกโดยนัยว่าประเทศไทยนี้ก็คือ “บ้านของฉัน”

ดังเช่นกรณีผ้าแสง ซึ่งเป็นแรงงานในรุ่นที่ 1 และสามารถขยับฐานะทางเศรษฐกิจขึ้นไปได้สูงกว่าแรงงานในรุ่นที่ 2 มักจะเข้าร่วมกิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือวันพ่อแห่งชาติ วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถหรือวันแม่แห่งชาติ ฯลฯ อย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลากว่า 10 ปี เธอย้ำถึงความเป็นพลเมืองของเธออย่างหนักแน่นว่า

“มีเวลาบ่(ไม่) มีเวลาก็ต้องมา ท่านเป็นพ่อเป็นแม่ที่หื้อ (ให้) แผ่นดินอยู่อาศัย เฮา (เรา) หนีฮั่น (ร้อน) หนีหมี่มา มาพึ่งพาอาศัยท่าน ขนาดเจ้ายอดศึกอยู่เมืองไถยังทำพิธีสักการะ^๖ เฮา (เรา) อยู่เมืองไทยนี้ต้องไปทุกปี เป็น (ท่าน) เป็นเจ้าฟ้าของคนไทยคนใด ก่อนหน้านี้ตำรวจเข้าค้นบ้านป่า ปะ (พบ) ว่ามีรูปพระเจ้าอยู่หัวอยู่ในบ้าน

เขาบอกว่าเขา (เรา) เป็นคนไทย มีพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวกัน เขา
เลย์บ่ (ไม่) คั่นต่อ” (สัมภาษณ์ วันที่ 5 ธันวาคม 2556)

ส่วนในกรณีของพินายก็เช่นเดียวกัน เขาเป็นแรงงานข้ามชาติรุ่นที่ 2 ซึ่งมีอาชีพ
เป็นพ่อครัวในร้านอาหารแห่งหนึ่ง และเข้าร่วมกิจกรรมในวันที่ 5 ธันวาคม 2556
ในปีที่ผ่านมา เขามักเข้าร่วมกิจกรรมทั้งวันแม่ วันพ่อทุกปี และปฏิบัติเช่นนี้มา 6 ปี
แล้ว โดยนิยามความเป็นพลเมืองไทยของตนว่า

“คนไทยและคนไตเชื้อเรื่องเจ้าฟ้า (พระเจ้าแผ่นดิน) ร่วมกัน
เมิง (เมือง) ไตบ่ (ไม่) มีเจ้าแล้ว ก็เอาเจ้าฟ้าเมืองไทยไว้ไหวไว้สา
เขา (เรา) มีเจ้าฟ้าองค์เดียวกัน พี่จะมาร่วมงานวันพ่อ วันแม่ที่วัดป่าไผ่
ทุกปี เป็นการรำลึกถึงท่าน ที่ได้ช่วยหื้อ (ให้) ชาวไตมีบ้านอยู่
บ้านนี้เป็นบ้านของเขา (เรา) คนไตเจ้าฟ้าหื้อ (ให้) อยู่ เวลามีคนถาม
ว่าเขาเป็นคนไตคนไทย เขา (เรา) ก็บอกว่าเป็นคนไทย เวลาถึงงาน
วันพ่อ วันแม่ เขา (เรา) จะเอาธงชาติติดหน้าบ้าน เพื่อบอกหื้อ (ให้)
คนบ้านข้างฮู้ (รู้) ว่าเขา (เรา) เป็นคนไทย เพราะว่าเวลาคนไตไปอยู่
ใกล้บ้านคนเมืองคนไทย เขาจะกลัวเขา (เรา) ผ่อ (มอง) ว่าเขา (เรา)
เป็นคนร้าย การติดธง ติดรูปพระเจ้าแผ่นดินก็จะบอกว่าเขาเป็นคนไทย
มีเจ้าแผ่นดินองค์เดียวกัน” (สัมภาษณ์ วันที่ 12 สิงหาคม 2556)

สำหรับกรณีของน้องแจน อายุ 19 ปี ซึ่งทำงานอยู่ในร้านอาหารแห่งหนึ่ง
ในตัวเมืองเชียงใหม่ และขณะนี้กำลังเรียน กศน. ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เธอเล่าถึง
ความพยายามต่อรองความเป็นพลเมืองด้วยการปฏิบัติตัวในเชิงสัญลักษณ์
ด้วยการเชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์ว่า

“ตอนเขาใส่เสื้อสีเหลืองช่วงหลายปีก่อนน้องก็ใส่ เพราะทางโทรทัศน์
ได้มีการรณรงค์ใส่ เป็นการบอกว่าเราฮัก (เรารัก) ในหลวง และทาง
โรงเรียน กศน. ก็หื้อ (ให้) ใส่ไปเรียน และแสดงให้เห็นว่าเราเป็นคนไทย
เวลาใส่เสื้อสีเหลืองนี้เวลาปะ (พบ) เจ้าหน้าที่ตำรวจนี้ (ไม่) ตรวจนัก
(เยอะ) เพราะเขาคิดว่าเป็นคนไทย” (สัมภาษณ์ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2556)

นอกจากการเชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์แล้ว แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ในเมืองเชียงใหม่ยังเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับสถาบันพุทธศาสนาและประเพณีไทย ด้วยการเข้าร่วมทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนาต่างๆ รวมทั้งงานประเพณี เช่น งานสงกรานต์ งานลอยกระทง เพื่อแสดงถึงการมีส่วนร่วมในความเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรม

ดังจะเห็นได้ในกรณีของป๊อก ซึ่งมักจะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จัดโดยแรงงานข้ามชาติทุกปี ด้วยการย้ำถึงเหตุผลของการมีส่วนร่วมในความเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรม ในทำนองว่า

“เฮา (เรา) มาอยู่บ้านเจ้าฟ้า มีหยังหื้อทำหื้อร่วมก็ต้องร่วม (มีอะไรให้ทำก็ต้องทำ) เพราะการร่วมใจกันระหว่างพี่น้องไทย ไต เป็นประเพณีที่มีร่วมกัน ไตก็มี ไทยก็มี เฮา (เรา) เป็นพี่เป็นน้องกัน การที่เฮา (เรา) เข้าไปทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้คนอื่นผ่อ (มอง) เฮา (เรา) ดีขึ้น เพราะคนทั่วไปมักผ่อ (มอง) ว่าคนไตมาก่อความรุนแรง การทำกิจกรรมต่างๆ ที่เหมือนคนไทยทำหื้อ (ให้) ดูดี ใกล้เคียงกัน เป็นคนไทยเหมือนกัน” (สัมภาษณ์ วันที่ 12 สิงหาคม 2556)

แม้แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่จะมีชีวิตอยู่ภายใต้ข้อจำกัดหลาย ๆ ด้านที่ส่งผลกระทบต่อสภาพการทำงานและชีวิตความเป็นอยู่ แต่พวกเขาก็สามารถปรับตัวและแสดงตัวตนเป็นคนพื้นที่ทางวัฒนธรรมในลักษณะต่างๆ ในความพยายามที่จะสร้างความเป็นพลเมืองที่หลากหลายและยืดหยุ่น อาทิ เช่น การเป็นไทยผ่านการศึกษา ซึ่งพวกเขาได้เข้าเรียนในระบบการศึกษาของไทย ทำให้สามารถพูด เขียน ภาษาไทยได้เพื่อเป็นเครื่องมือต่อรองกับคนรอบข้างที่มองเขาเป็นคนอื่น ไม่เพียงเท่านั้นเขายังใช้พิธีกรรมทางศาสนาที่เหมือนกับคนไทยเพื่ออธิบายว่า การได้บวชสร้างลงก็ช่วยให้เขาเปลี่ยนผ่านเข้ามาเป็นพลเมืองไทย และยังแสดงความเชื่อมโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่คนไทยและคนไทใหญ่มีความเชื่อร่วมกัน เพื่อยืนยันสถานะความเป็นพลเมืองไทย โดยที่พวกเขาและเธอไม่ยอมตกอยู่ภายใต้การถูกตีตราว่าไร้สถานะความเป็นพลเมือง แต่ได้ต่อรอง

ความเป็นพลเมืองผ่านการสร้างความหมายของความเป็นไทยที่หลากหลาย ซึ่งแตกต่างจากผู้คนโดยทั่วไปที่มีมุมมองภาพของความเป็นพลเมืองอย่างตายตัว

บทสรุป

การเป็นแรงงานระดับล่าง และมีสถานะเป็นเพียงคนไร้รัฐ แรงงานข้ามชาติ ชาวไทใหญ่มักจะตกอยู่ในสภาพเหมือนคนไร้ตัวตนหรือมนุษย์ล่องหน ชีวิตการทำงานก็ต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่าง ๆ มากมาย และไม่สามารถที่จะแสดงตัวตนในสังคมได้ เพราะถูกมองว่ามีฐานะเป็นเพียงทรัพยากรทางเศรษฐกิจเท่านั้น ภายใต้สภาวะดังกล่าว การศึกษาครั้งนี้พบว่า แรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่พยายามดิ้นรนต่อสู้อยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน เพื่อปลดปล่อยตัวเองให้หลุดออกมาจากโลกทางเศรษฐกิจของการทำงานในบางโอกาสเท่าที่พวกเขาจะทำได้ เริ่มต้นด้วยการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของพวกเขาขึ้นมาเอง แทนการถูกจองจำอยู่แต่ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจเท่านั้น และใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมดังกล่าวช่วงชิงความหมาย โดยเฉพาะความหมายของความเป็นพลเมืองเชิงเดียวที่ตายตัว ซึ่งนำไปสู่การปรับเปลี่ยนและสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่ จนช่วยให้พวกเขาสามารถต่อรองความเป็นพลเมืองเชิงซ้อนที่หลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้น

ชีวิตวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่นั้นมักจะพบเห็นได้ทั้งในพื้นที่ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมและที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ เพื่อปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง นอกจากพื้นที่วัฒนธรรมเหล่านี้จะช่วยเปิดพื้นที่ให้แรงงานชาวไทใหญ่ได้แสดง “ตัวตน” ท่ามกลาง “ความเป็นชายขอบ” ในสังคมไทยแล้ว ยังแสดงถึงความพยายามปรับเปลี่ยนสถานะภาพที่ถูกกดทับให้ตายตัว เพื่อช่วยให้พวกเขาเปลี่ยนผ่านชีวิตจากคนไร้รัฐ ไร้ตัวตน และไร้ความมั่นคงในรัฐไทย ไปสู่การสร้างตัวตนใหม่ ซึ่งมีส่วนในการเชื่อมประสานให้เกิดเครือข่ายและชุมชนของคนที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน จนนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์และความหมายใหม่ ที่ช่วยให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตอยู่สังคมไทยได้ดีขึ้น

แรงงานชาวไทยใหญ่รุ่นแรกนั้นมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย พวกเขาจึงสามารถเข้าร่วมทั้งพิธีกรรมประเพณีของทั้งคนไทย และคนไทใหญ่ ซึ่งให้ความหมายว่าเป็นการธำรงสายสัมพันธ์ของพี่น้องเครือญาติ ส่วนแรงงานในรุ่นที่ 2 แม้จะมีกิจกรรมที่หลากหลายทั้งเหมือนและต่างจากแรงงานรุ่นแรก แต่สิ่งที่ต้องการแสดงมีด้วยกัน 2 ด้าน ในด้านหนึ่งคือ การแสดงอัตลักษณ์ความเป็นไทใหญ่ เช่น ความเชื่อทางศาสนา การแต่งกาย ภาษา ฯลฯ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็พยายามที่จะปรับเปลี่ยนประเพณีพิธีกรรมเหล่านั้นให้มีนัยความเป็น “ไทย” ด้วย เช่น การให้ความหมายของการบวชว่าเป็นกระบวนการกลายเป็นคนไทยในเชิงพิธีกรรม เป็นต้น

การเข้าร่วมในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาตินั้น ก็เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ด้วยการสร้างตัวตนของพวกเขาขึ้นมาใหม่ ผ่านการช่วงชิงความหมายต่างๆ ที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะการไร้สถานะของความเป็นพลเมือง การถูกมองว่าเป็นภรรยาทางสังคม และการถูกกล่าวหาว่าเป็นต้นตอของปัญหาอาชญากรรม ซึ่งแตกต่างกันไปตามสถานการณ์และตำแหน่งแห่งที่ของแรงงานข้ามชาติแต่ละกลุ่ม เช่น คนรุ่นที่สองได้ช่วงชิงความหมายของภาพลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น ด้วยการสร้างความหมายของ ปอยส่างลอง ขึ้นมาใหม่ ในบริบทของสังคมไทย ที่หมายถึงการเปลี่ยนผ่านเข้ามาสู่ความเป็นคนไทยในฐานะเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรมและเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย

นอกจากนั้นพวกเขายังสร้างพื้นที่วัฒนธรรมสมัยใหม่ เช่น การเข้าร่วมการแสดงดนตรีคอนเสิร์ตของศิลปินชาวไทยใหญ่ ในการแสดงอัตลักษณ์ผ่านเพลง เพื่อช่วงชิงความหมายกับคนไทยที่มักเหมารวมเอาพวกเขาเป็นพม่า ด้วยการบ่งบอกว่าเขาไม่ใช่พม่า แต่คือคน “ไต” ที่แตกต่างจากความเป็นพม่า การเรียนภาษาไทยใหญ่ก็ถือเป็นพื้นที่วัฒนธรรมอีกพื้นที่หนึ่ง ที่แสดงถึงการช่วงชิงความหมายของความเป็นไทย ที่มักจะมองกันอย่างตายตัว ด้วยการเห็นเป็นเพียงหนึ่งเดียว โดยนำเสนอมิติที่ครอบคลุมความเป็นไทยให้หลากหลายมากขึ้น ซึ่งช่วยสร้างอัตลักษณ์แบบพันทางของคนรุ่นที่สองขึ้นมาให้ซ้อนทับกันได้ ทั้งไทย ไทใหญ่ และคนเมือง ในฐานะที่เป็นพลเมืองแบบยืดหยุ่น

แม้ว่าแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่จะตกอยู่ภายใต้สถานะที่ไม่มั่นคงในการเป็นพลเมือง แต่พวกเขาเหล่านั้นได้สร้างอัตลักษณ์แบบพันธทางของตนขึ้นมาใหม่ เพื่อดำรงความหมาย และเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเชิงซ้อนที่ยืดหยุ่นในหลายช่องทางด้วยกัน อาทิเช่น การเป็นพลเมืองผ่านระบบการศึกษาของไทย โดยใช้การเรียนในระบบเปลี่ยนความหมายสู่สังคมไทย เพราะการเรียนในระบบทำให้เขาสามารถพูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้เหมือนคนไทยอื่นๆ ตามมาด้วยการปรับเปลี่ยนความหมายของพิธีกรรมทางศาสนาที่เหมือนกับคนไทย เพื่ออธิบายการเป็นพลเมืองไทยผ่านการบวชสร้างलग รวมถึงได้ผูกโยงตนเองกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่เป็นความเชื่อร่วมกันของคนไทยและคนไทใหญ่ เพื่อแสดงให้เห็นว่าแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ก็มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทยเช่นเดียวกัน ซึ่งช่วยให้พวกเขากลายเป็นพลเมืองไทยทางวัฒนธรรมโดยไม่จำเป็นต้องติดขัดอยู่กับความเป็นพลเมืองทางกฎหมายและการเมืองเท่านั้น

เชิงอรรถท้ายบท

- 1 ปรับปรุงจาก, อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง. 2557. *แรงงานข้ามชาติ อัตลักษณ์และสิทธิความเป็นพลเมือง*. เชียงใหม่: สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ การเขียนงานชิ้นนี้ได้รับความเอื้ออาทรจากพี่น้องไตในเชียงใหม่เป็นอย่างดี รวมถึงการสนับสนุนทุนวิจัย และข้อเสนอแนะจาก ศ.ดร.มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด ขอบคุณพิสิษฐ์ นาสี ที่ร่วมเขียนงานในช่วงแรก และร่วมเรียนภาษาไต ทำยสุดขอบคุณข้อเสนอแนะที่ดีเยี่ยมจากผู้ทรงฯ
- 2 ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. ภาคีวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 3 สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- 4 ปอยส่งลง เป็นงานประเพณีประจำของชาวไทยใหญ่ ซึ่งได้มีการจัดสืบทอดกันมายาวนาน คำว่า ปอย แปลว่า งาน ซึ่งหมายถึง งานเทศกาลงานรื่นเริง งานมงคลต่างๆ ส่ง แปลว่า พระ-เณร และ ลง มาจากคำว่าอะลง แปลว่า กษัตริย์ ราชา เกี่ยวกับเจ้าแผ่นดิน เมื่อรวมกันก็หมายถึงงานเตรียมบวชเป็นพระเณรของเด็กที่แต่งดาเป็นกษัตริย์หรือราชานั่นเอง

“ปอยส่งลง” จะจัดในช่วงระหว่างเดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปี เนื่องจากอดีตเป็นช่วงที่ชาวบ้านมีเวลาว่างหลังจากเก็บเกี่ยวพืชผลเกษตรในไร่นา ประกอบกับเป็นช่วงปิดเทอมปิดภาคเรียนของเด็กๆ สาเหตุที่ชาวไทยใหญ่ได้จัดงานนี้ก็เพราะต้องการให้บุตรหลานได้มีโอกาสบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณรเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่าชายชาวไทยใหญ่ที่นับถือพระพุทธศาสนา ล้วนจะได้ผ่านการบวชเป็นพระหรือสามเณรจากงานประเพณีปอยส่งลงนี้กันมาแทน

ตำนานปอยส่งลงนี้ ถือตามความเชื่อ 2 ประการ คือ ว่ากันว่าเป็นการเลียนแบบตามประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์เมื่อครั้งก่อนจะออกผนวช เนื่องจากเป็นเจ้าชายจึงมีการแต่งกายในรูปกษัตริย์ และเมื่อครั้งเตรียมออกผนวชได้มีนาย ฉันทะ เป็นผู้ติดตามอารักขา ฉันทะนั้นการจัดงานปอยส่งลงของชาวไทยใหญ่จึงมีการแต่งองค์ทรงเครื่องให้กับเด็กคล้ายดังเจ้าชาย และมีลูกน้องหรือที่เรียกว่า ตะแป หรือ พ่อล้าน แม่ล้านคอยให้การปรนนิบัติตลอดงาน ซึ่งหน้าที่ของตะแป (พ่อล้าน แม่ล้าน) คือคอยแต่งหน้า แต่งตัว และยอมให้ขี่คอ เมื่อมีการนำส่งไปแห่ หรือเวลาที่ส่งลงต้องการไปไหนมาไหน

ชาวไทยใหญ่มีความเชื่อว่าการที่เด็กจะก้าวผ่านมาเป็นผู้ใหญ่ เด็กผู้ชายอาจผ่านการบวชเป็น “ส่งลง” โดยชาวไทยใหญ่เชื่อว่า “เด็ก” เป็นผู้ที่มี “ความบริสุทธิ์” มากกว่าผู้ใหญ่ การบวชจึงทำให้ได้บุญกุศลมากกว่า การบวชเป็นส่งลงจึงเป็นการก้าวผ่านสู่ความเป็นผู้ใหญ่ แต่ในขณะเดียวกันผู้หญิงกลับไม่สามารถเข้าร่วมผ้าเหลืองได้ จึงทำให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในการอุปถัมภ์ส่งลง หรือเป็นแม่ข่าม เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ชายเป็นผู้ที่เข้าถึงศาสนาได้ แต่ผู้หญิงมีบทบาทเป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำชูพุทธศาสนา ในชีวิตคนไทใหญ่เป็นการประกอบสร้างตัวตนผ่านพิธีกรรมต่างๆ ประเพณีปอยส่งลงเป็นประเพณีหนึ่งที่เด็กผู้ชายชาวไทยใหญ่ต้องเปลี่ยนผ่านเพื่อที่จะก้าวสู่ความเป็นผู้ใหญ่

- 5 วงดนตรีการเมืองกลุ่มแรกของชาวไทยใหญ่ได้ถือกำเนิดขึ้นในปี 2527 เมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา โดยกลุ่มนายทหารไทยใหญ่ซึ่งใช้ชื่อวงเป็นภาษาไทยว่า เจริญแล้ว (Freedom Way) เพลงส่วนใหญ่มีเนื้อหาทางการเมืองที่สะท้อนการกดขี่ของพม่า รวมถึงวิถีชีวิตของคนไทยใหญ่ ภายหลังยังมีนักร้องคนอื่น เช่น จายสายมาว ที่มีแนวเพลงคล้ายกับวงเจริญแล้ว เพลงที่มีเนื้อหาทางการเมืองของทั้งวงเจริญแล้ว และจายสายมาวเป็นเพลงต้องห้ามในพม่า แต่มีวงชายทั่วไปในวัดป่าเป้า และวัดกุ้เต้าที่เป็นศูนย์กลางของคนไทยใหญ่ (ปานแพร เชาวประยูร, 2551)
- 6 สืบค้นจาก http://www.khonkhurtai.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1891:2013-11-28-07-28-45&catid=34:2009-11-23-07-01-45 (เข้าถึงวันที่ 18 มิถุนายน 2557)
- 7 คนไทยส่วนใหญ่ถูกปลูกฝังให้ถือว่าพม่าเป็นชาติศัตรู ผ่านการเรียนรู้ในระบบการศึกษาตั้งแต่เด็ก ๆ จึงมีอคติ และเป็นประวัติศาสตร์บาดแผลที่คนไทยไม่ลืม ทำให้คนไทยมองคนพม่าอย่างไม่เป็นมิตรนัก
- 8 มีรายงานทางสื่อต่าง ๆ ว่าพอถึงงานวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือวันพ่อแห่งชาติ วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถหรือวันแม่แห่งชาติ ฯลฯ เจ้ายอดศึกซึ่งเป็นผู้นำกู้ชาติไทยใหญ่ก็จะทำพิธีเฉลิมฉลอง พร้อมทั้งประชาชนที่อยู่ในฐานทัพ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- นันทสิงห์, สมปอง 'ไต่ตมแก่น และฉัตรทิพย์ นาถสุภา, แปลจากภาษาไทยใหญ่. 2540. *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่*. กรุงเทพฯ : โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทย.
- ปานแพร เชาวน์ประยูร. 2550. *บทบาทของพุทธศาสนาต่อกระบวนการผลิตซ้ำทางอัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาควิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บรรณาธิการ. 2546. *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เรณู วิชาศิลป์, ปวีรรตและแปล. 2550. *พื้นเมืองแสนหวี ฉบับหอคำเมืองใหญ่*. กรุงเทพฯ: ซิลค์เวอร์ม.
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล. 2554. "ความเป็นพลเมืองแบบล้นไหลในยุคโลกาภิวัตน์" ใน มูลนิธิเพื่อนไร้พรมแดน (บ.ก.). *พลเมืองในโลกไร้พรมแดน*, หน้า 40-66. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาด้านะบุคคล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ.
- สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์. 2544. *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่*. กรุงเทพฯ: โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทย.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. 2554. "ทัศนะใหม่ของความเป็นพลเมืองบนพื้นที่ของความเป็นอื่น" ใน มูลนิธิเพื่อนไร้พรมแดน (บ.ก.). *พลเมืองในโลกไร้พรมแดน*, หน้า 8-36. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาด้านะบุคคล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. 2552. "รัฐฉาน" (เมืองไต): พลวัตของ "ชาติพันธุ์" ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. 2546. *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด = Identity.*

กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

ออมสิน บุญเลิศ. 2551. *การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทยใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่.* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อัมพร จิรัฐติกร. 2549. “ละครไทยเปลี่ยนเสียงไต: การเมืองเรื่องการบริโภค กรณีศึกษาการบริโภคสื่อข้ามพรมแดนของชุมชนไทใหญ่ในรัฐฉาน ประเทศพม่า” ใน ปริตตา เฉลิเมฬา กอนันตกุล โครงการสังเคราะห์ความรู้และจัดประชุมเรื่อง “วัฒนธรรมบริโภค” เพื่อจัดประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 5. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

_____. 2558. *ประวัติศาสตร์นอกกรอบรัฐชาติ 55 ปี ขบวนการกู้ชาติไทใหญ่.* เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2555. “พหุวัฒนธรรมในสังคมเปลี่ยนผ่าน” ใน *จินตนาการทางมานุษยวิทยาแล้วย้อนมองสังคมไทย*, หน้า 79-134. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง. 2557. *แรงงานข้ามชาติอัตลักษณ์และสิทธิความเป็นพลเมือง.* เชียงใหม่: สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Amporn Jirattikorn. 2007. *Living on both sides of the borders: Transnational migrants, pop music and nation of the Shan in Thailand*. Working paper series No. 7, Regional Center for Social Science and Sustainable Development, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- _____. 2012 “Brokers of nostalgia: Shan migrant public spheres in Chiang Mai, Thailand,” in Caroline Pluss and Chan Kwok-bun (eds.). *Living Intersections: Transnational Migrant Identifications in Asia*, pp. 213-234. New York: Springer.
- Appadurai, Arjun. 2000. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minnesota: Minnesota University Press.
- Bourdieu, P. 1986. “The forms of capital,” in J. Richardson (ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, pp. 241-258. New York: Greenwood.
- Burke, Peter. 2009. *Cultural Hybridity*. Cambridge: Polity.
- Kymlicka, Will. 1995. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Ong, Aihwa. 1999. *Flexible Citizenship: The Cultural Logic of Transnationality*. Durham: Duke University Press.